

Lukáts István költeményei.

Felolvastatott a szakosztálynak 1907 november 27-én tartott ülésén.

Epigón költők műveiben, különösen, ha nem *egy* költőben keresték, és nem utánozták szertelenségeiben is mintájukat, gyakran bukkannak értékes emlékekre.

Bajos megérteni, hogy a XIX. század elején virágzásnak indult lírai költészetnek, a Himfy-daloknak, Berzsenyi ódáinak, legkivált Csokonai lírájának nem támadt olyan epigón-irodalma, mint később Petőfiének. Nemes elégtétel ugyan, hogy Csokonai hatását Petőfi és Arany remekein látjuk, érdekes jelenség, hogy Kisfaludy Sándor lassankint önmagának lesz epigónjává, de az irodalom történetének a kortörténettel való szoros összefüggése sokkal inkább megkívánja a folytonosságot, hogy sem ennyivel megelégedhetnénk. A magyar líra fejlődésében a XIX. század első felében még vannak betöltetlen hézagok, melyeknek nem ismerése szinte érezhető.

Ilyen hiányzó láncszemet ad az a kézíratos kötet, melynek érdekesebb darabjait alább közöljük. E kötetnek majd minden verse éppen a nagy lírai triász: Berzsenyi, Kisfaludy Sándor és Csokonai hatásának csodás vegyülése. Szerzőjük, *Lukáts¹ István*, a Székelyföld szülötte és szülőföldjének hí fia.

Hol és mikor született, eddig pontosabban megállapítanunk nem sikerült. Verseiből tudjuk, hogy gyermekévei a Hargita alján folytak le.

Gyermekségem serdülő jövésit
Langy erőd melengette;
'S virágkorom pajzán enyelgésit
Tempéd szentesíttette.

Oda vágyik vissza Sárospatakról és sorsa megadta neki, hogy később a Hargita végső nyúlványainak aljába, Erdővidékre visszakerülve, ott tölthesse férfi korát és ott pihenhessen örökre.

A bodosi anyakönyv megjegyzéséből, hogy 46 éves korában halt meg, tudjuk, hogy 1795-ben vagy 1796-ban született. Iskoláit valamelyik *falusi iskolában* járta, hol bizonyára édes keveset szerzett meg abból a műveltségből, mely versein is nyomot hagyott. Bizonyynal tapasztalatból beszél, mikor bodosi lelkész korában Erdővidéket iskola fölállítására serkentve, így énekel:

. szép faluink
Annyira alig mennek;
Hogy a község pennájára
Lehessen kapni benne.

¹ A bodosi anyakönyvben 1834-ig így írja nevét. Ez év novemberétől kezdve állandóan Lukácsnak. (A kézíratos kötetben is így van.) Mi az előbbihez, mint a hagyományosabb formához ragaszkodtunk.

Mert a falusi oskola
 A léleknek csupa pola-
 Kötője lerázása
 'S csusz mászásban hagyása.

Ha egyéb nem, klasszikus ismeretei is bizonyítják, hogy Lukáts nagyobb műveltségű ember volt. Ő maga büszkén éneklí, hogy Székelyföldön serdítette vérzeni őt a szulmoi zengő bús nótája, itt ismerte meg Lukanusz harsány trombitáját, Sappho nagy szerelmét, Báthori Gábor gaz fertelmét.¹ Középiskoláit a székelyudvarhelyi református kollégiumban végezte, hol tanárai közül különösen egy kitűnő emlékü, derék férfiú, Szigethi Gy. Mihály hatott rá.² De az akkori magyar költők ismerete, értük való nagy rajongása és legkivált Lukáts Csokonai-kultusza a költeményeiben található, minden további útbaigazítás nélkül is a debreczeni vagy a talán még élénkebb szellemi életű sárospataki főiskolába vezetnének bennünket. A székelyudvarhelyi kollégiumból a sárospataki nagyhírű főiskolára utal Lukátsnak több költeménye. Hosszú, kedves emlékü éveket töltött ott, mikor Szemere Pál, Kazinczy József, Szombati János, majd Szemere Bertalan az ifjúság vezérei. Lukáts már javában verselget. Első költeményeit talán még a marburgi, göttingai, bécsi egyetemet végzett, nagyműveltségű Szigethi hatása alatt írta, a kinek magának is több verse jelent meg a *Tudományos Gyűjteményben*. De a halhatatlanság, melynek elérésére vágyott, neki csak kis hazájának, Erdélynek sötétes bérczei közt *lehet érdekes*, Patak élénk munkásságú társadalmából is mindegyre oda vágyik vissza.

Mire szülőföldjén találkozunk vele, elérte vágyainak netovábbját: a békés, nyugodalmas lelkeszi lakot, melyben mint népének jó pásztora, szent hivatásának él és mint elégedett, boldog ember szolgálja tovább a múzsát is. Elérte az élet nyarát. Már harminczas éveikhez közeledik, midőn szép, kerek vonásaival beírhatja a bodosi református egyház anyakönyvébe hivatalba lépését.³

Bodos, régen az Erdővidéknek, ma Háromszék vármegyének félre-eső, kanyargós utcájú, kedves kis helysége. Hegyek közé jól beékelve, házai az országtújjára ki sem látszanak. Ósdi temploma kedvesen emelkedik ki karsú tornyával a házak közül és a sok fa, kert egészen regényessé teszik az amúgy is szép fekvésű falut. Ide kertült Lukáts, papnak. A lelkeszi jövedelem nem volt nagy, de a gazdálkodást is számítva, elég kényelmes életet biztosított neki. Társasága is könnyen akadhatott. A hegyen túl van Szárazajta, más irányban, a Várbükkön túl Szabó Dávid szülőfaluja: Baróth, a Várbükk alján a környék egyik legrégebb faluja az Aporok udvarházával, fürdőjével: Bibarczfalva, melynek mondái Sarolta pogány fiáig, Tiburczig nyúlnak vissza, kevés számú, de előkelő

¹ *Bücsűzés a Hargita aljától* (I: 15.) cz. költeményében.

² *Szigethi Gyula Mihály* 1797—1823. volt tanár Udvarhelyt. A tőle való verses ajánlás vezet be Lukáts költeményeit. — Szigethi Gy. Mihályhoz írt költeményében pedig ő maga így énekel:

Lángérdemid számára keblem
 Spártai szent szoba lett 's lejéud is.

³ Néhai Dalí János Uram a' halál' álmába elaluván 1824-dik esztendőben — az általa üresen hagyatott Mősesi székbe béülvén — ugyan 1824-be 10ber 2-dikán, békészöntem 10ber 12-dikén Bodosba.

Lukáts István mpr.
 'S. Pataki Deák.

intelligenciájával kielégíthette költőnket. Lukáts — úgy lehet — meg is volt elégedve mindennel és boldogan éneklő kis falujáról: **

Nints mért kívánjak más falut ó! Bodos!
Nints mért sohajtsak nagy jövedelmekért.
A bő mezőn sárkány süvöltöz;
Szent lugosod szeretet hazája.

Szeretetet hirdet és gyakorol. Hogy népe is ragaszkodik hozzá, az anyakönyv bejegyzései mutatják. Unos-untalan ott találjuk: Fő kereszt-szülék Tiszteletes Lukáts István fungens pap stb. s e megtiszteltetés nemcsak a falu papjának szól, hanem bizonyára Lukáts vonzó egyéniségének is.

Az egyedüllét lassankint bántani kezdi, kivált miután diákéveinek ideálját, a sokszor megénekelte szép Emmi eltemette. Föl-fölujuló fájdalom azonban feledteti az élet, a napi gond. A sárospataki diákélet után a falusi élet csöndjében hiányzik az, a ki nélkül a költői lelketű Lukáts bizonyára nem is képzelte a horatiusi idillt, melynek Blandusiája a Pisztrangosi kútfő, tuszkulánuma Bodos lett: a hü feleség. *Szerelmese* ugyan *nem földi halandó*, de Lalagének vagy Chloének sehogy sem talál a tiszteletes asszonyok megszokott alakja.

Férfikora delén szánja magát házasságra.¹ Előzményeiről, természetesen, semmit sem tudunk, de bizonyos, hogy Lukáts első hitvesében nem találta meg a feleség ideálját. Lukáts felesége a környéknek egyik előkelő családjából származott ugyan, de 25 éves elmúlt, beteg is volt s már túl lehetett a boldog leányévek tarka illúzióin. Betegségéről tudott-e Lukáts vagy nem, bizonyos, hogy félévi házasság után, elvesztette feleségét.²

Az is bizonyos, hogy nem sokat búsult utána. Szeptember 6-án eltemette a beteg asszonyt és — itt sehogy sem ismerünk rá arra a Lukátsra, a kinek őt költeményeiből sejtjük — alig több, mint egy hétre rá újra megházasodott.³

Második házassága idejére tehető költeményeiből elégtűlt hang hallszik, bár feleségét soha nem említi. Hátralevő évei csöndes egyformaságban teltek, melyből följegyezni való nem igen akad. Népe szerette őt és Lukáts élete végéig híven ragaszkodott e sokat dicsért, jámbor székely néphez. Utóbb sorvadás kezdte gyötreni és aránylag fiatalon, 46 éves korában, 1841 júniusában meghalt.⁴

Lukáts életrajzának ezek a külső adatai. Lukáts verseinek eredeti

¹ 1829-be 13-dik Februarii öszve párosodott Tiszteletes Lukáts István pap — Száraz Ajtai Tekintetes Assessor Kósa Dániel ur Leányával Rebekával. Megesketett bennünket Tiszt. Benkő Gergely Ur — Sz. Ajtai Ref. Pap.

² Eltemettetett Tiszteletes Lukáts István Bodosi fungens papi felesége (I. Kor. 19—21.) Kósa Rebeka, ki is 26 esztendő korába megholt tudó sorvadásba.

³ 1829. 15-ta 7-bris. Viszont páros életre léptem én Bodosi fungens Pap Lukáts István — néhai Tiszteletes Szabó László Urnak, a' Bibartzfalvi Refor: Ecclesia vólt Papjának — és az Erdővidéki Vener: Ref: Tractus' Directorának Leányával, Lidiával. — Megeskedettünk Bibartzfalván Bardotzi Tiszteletes Pap — Kovásznai Lajos Ur által. "Érdekes, hogy a menyasszony is gyászban van ekkor: Szabó László 7 hónappal előbb halt meg.

⁴ 1841 Junius 5-én Tiszteletes Lukáts István a' Bodosi Eklésiának *igen érdekes és Tiszteletes* papja 46-ik évi korában eltemettetett. Meghólt 4 esztendei száraz-betegség után.

kézírata elveszett vagy lappang.¹ Bartha József, egykori bibarczfalvi mester és énekvezér másolata, maradt ránk. Ez a kis kötet 199 számozott és 3 számozatlan lapon Lukátsnak 69 költeményét három könyvbe osztva (20+27+22 költemény) tartalmazza. A másoló itt-ott nem értette a klasszikus neveket és úgy lehet, a versmértékkel sem volt tisztában, az ő rovására kell tehát a nagyon következtelen helyesírást és a kézirat hibás verssorait írunk.

Hogy milyen hatásokat mutatnak Lukáts versei, azt e rövidke vázlatban nem lehet célunk részletesen kimutatni. De mert egyes sorokat néha egészben is átvesz, (különösen Berzsenyiből és Csokonaiból) és így könnyen kompilációnak tűnhetnek föl a kéziratkötet tartalma, megemlítjük, hogy a címlapot (Lukács István versei [Három könyvekre osztva]) a következő vers követi:

Ajánlás.

Az elmést a széppel, a szépet elméssel
 Őszve párosodva látom jó izléssel
 Minden természetes köntösbe öltözve
 Áll elő versidbe, szemet, szívet győzve.
 Elméd játszadozik, hol szájad szépen szoll,
 Mely kezvedbe vagyon áldott légyen a toll!

*

Ezen rövid, az egészet kiczimerező ajánlással ajánlja a szépet izléssel olvasni szerető édes Hazánk fiainak, 's leányinak következő verseit. Tisztelendő Lukács Istvánnak, a Bodosi evang.: ref: Nemes Eklésia Lelki Tanítójának, kedves volt tanítványának

Szigethi Gy: Mihály mp.
 Professor.

Megjegyezzük még, hogy a másolat maga egykorú, igen olvasható írású. A költemények közül adjuk a következőket.²

A szomorúfűzfához.

(1: 1.)

Szomorúfűz! rémült fejem
 Alkonyodba lehajtom;
 Mig megmart szívem jajjait
 Kísírom, ki sohajtom.
 Legyezd csüggő lombzatiddal
 A megsérültet;
 'S könnyezd rokon érezettel
 A kínra szültet!

Jólesik a kesergőnek
 Ha sír más is mellette;
 'S enyhület, midőn fájdalomát
 Más szív is megérzette.
 Talán megkönnyülök én is
 Bús gyeped felett;
 Honnan a vad magány minden
 Vidor színt feledt.

Öntsük ki itt egymás keblén
 Tikkasztó keservünket
 Úgy tetszik testvér gond nyomja
 Földre szegült fejünket. —
 Kertészed bántott meg, ugy-é?
 Az a köz veszély?
 Engem is az; ó de többet
 Muzsám, ne beszélj!

¹ Lukáts versei tájnyelvi szempontból is nagyon érdekesek. Szókincséből néhány adatot (mint az erdővidéki nyelvjárársra. jelentőset) a Nyelvőr 1906. évfolyamában (219—222. l.) közöltem.

² A helyesírásban ragaszkodtam a kéziratéhoz.

A patakhöz.

(1: 2.)

1. Kis patak! bár pájafutásod egygyez
Életemmel; mert az előnkbe tűzött
Czélra sajkánkknak sőrű bukdosással
Kell iparolni.
2. Ó de másrésről tetemes különbség
Van közöttünk; mert megeredt fojásod
Kedves a szílfák hővösebe — Én nem
Mondhatom aztot.
3. Árkaid sokszor hagyod el te, és a
Marti rózsák közt csavarogsz a nélkül,
Hogy betegség, vagy valamely fenyték
Lepne meg érte. —
4. Ágyba zár, dárdás nyavalyára büntet
Engem a rendetlen öröm; 's pirított
Szemrehányást tölth poharam borába
A kicsapongás.
5. Bár halak 's rákok förödöznek ingó
Habjaid közt; terhet azért nem érzesz.
O! de engem szinte mocsárba fullaszt
Marczona gondom.
6. Söt legédesb érzeteim között is
Bántalom foly. Tegnap örültem, 's ó te
Kurta kedv! ó kurta öröm! miattad
Könnyezek immár.
7. Bár veled sok más patakok sietnek
Bértzes országunk; fejedelmi honnunk
Fő-vizéhez, — nem nézi görbe szemmel
Egyik is a másit.
8. Ó de engem Nisusom is csalárdúl
Csókol, — ösvényem tele hányt törökkel;
'S csak feszült gondal lehet a veszélyes
Cselt kikerülöm.
9. Bár elárnyalják az egerbokorkák
Néha kristálytükrözeted, de azzal
Csak hűsítnek, hogy kebelink hevében
Enyhet ajánlhass.
10. Hát miért mormolsz, mikor arra ok nints?
Ily szerentsés útba miért busongasz?
Hagyd reám azt a darabos panaszlást
Kis patak árja!
11. Hagyd reám! vagy bús kebelem nyögésit
Nyomd el! Ó! hogy már valahára én is
Mint a zápor szünte után a fényes
Nap, mosolyogjak.

A gyermekkor.

(1 : 3.)

Gyermekkorom édenében —
 Midőn bokrétát fűztem boglárából,
 'S aranylánczot czikoria szárból —
 Életem boldog vala.
 De már eltűnt szép világom, —
 Elrabolta boldogságom
 A szerelem anyyala.
 Gyermekkorom édenében
 Életem boldog vala.

A hajnal.

(1 : 5.)

1. Ne! mily rubintos lángal emelkedik
 Szűz hajnalunk a Moldva Szereththyiből!
 'S mint hajtya a Kárpát hegyéről
 Czimmeriába az éjj sötéttyét!
2. Már zeng az erdő, a berek énekel.
 Mosódnak a friss szorgalom anyyali.
 Eltűnt az andalgó szerelmes'
 Álma, hogy ébren is álmadozzon.
3. Hol a halálkép fátyola leng vala,
 Ott minden élet-színre virulva áll.
 A gyászt kiöltött özvegy asszony
 Uj lakodalmakor így mosojgott.
4. Én is bízom, bár éltemet a sulyos
 Korbácsu Orbil földre erőlködé;
 'S bár mint a szürkés est ködébe
 Bésúlyedett gyermek; sikoltok —¹
5. Bízom, hogy egy szép hajnali lámpafény
 Széllyel hasítván rollam is a borut,
 Tisztelkedés közt áldozandok
 Uj levegőn kegyes Istenének.
6. Sőt a koporsók deszka szobáiba
 Is bésüt egy nap majd, mikor a bűnös
 Embert a vallás lelke minden
 Szennyeiből kiölelve tarttya.
7. Bésüt; 's lelevén szemfedelink porit
 Felébred a rothadt tetem; 's egy kies²
 Hajnalba, mint a télre elbutt
 Fecske tavasszal; előrepülünk.

¹ Hibás sor.² A 's fölösleges a versmérték szerint.

Szerelmesem.

(1: 7.)

1. Nagy ridegség az: mikor a legénynek
Egy leány sem hajtja fejét ölébe;
'S vak szeméhez gyöngykoszorút, 's virágot
Nem tűzőgetnek.
2. Mert kít éltének kivirult szakában
Vad magány zár, unva a lány enyelgést;
Görbe vénségébe ki lakhat azzal?
A denevérek.
3. Ó de ott, hol tarka berekbe inti
A leány szöndörteni a legénykét;
Nyájas istenkék, 's kaczagó szerelmek
Lejtnek utánnok.
4. Ott a szív egy percz örömében ötven
Évet él el; 's nem csuda már előttem —
Ó! nem a hét álmodozók regéje; —
Melyre köhint más.
5. Kedves orczával nevet én reám is
Egy szelíd szűz; nints piperéje néki
Nints arany függő fülein; 's nem öltöz
Kék muselinbe.
6. Csak szegény ő; o de mosolja vonszó!
A ravasz Jolánka, 's Etelka bájja
Elszökő lengzet, mikoron szobámban
Idvezel engem?
7. Ó midőn szóll, mintha az ég beszélne;
Csókja elfojt minden unalmas órát;
'S a szívárványt a csepegő homájról
Lantya lecsalya.
8. Véle a Budvára likába rózsa
Nyílik és szinméz terem a Parajdi
Aknatéren; 's már ne csudáld, hogy árva
Lelkem is olvad.
9. Nem halandó néki szüilője, s ő sem.
Hát ki? azt kérded, tudom? Ó barátom!
Ő a nagy Mnémosin alakja, a szűz
Musaleánya.

Az örömhöz.

(1: 9.)

1. Tündér öröm! ah mért bojgasz
Az én siró kertembe?
'S oly nyájason mért mosojgasz
Könnyel ázott szemembe. | <ol style="list-style-type: none"> 2. Hiszem midőn szívdobogva
Nyujtom feléd karjaim;
Akkor elszálsz ácsorogva
'S kettőzteted jajjaim. |
|---|---|

<p>3. Csalogatsz, mint egy csapodár
Pillangó a gyermeket;
'S mint valamely vad hospodár
Csufolod a könnyeket.</p> | <p>4. Ó! de mért is igyekezek
Én hozzád alakulni
Midőn te csak boldog kezek
Közt szoktál meglapulni?</p> |
|---|--|

A rozsabokor.

(I : 10.)

1. Bár virittál rozsabokor kevélyen, —
Bár királynék fürtözetit nevelted, —
Bár a több szépségek előtted arczra
Esve heverték;
2. Ó! de már nints semmi betses körülted.
A fenyőfának koronája ékesbb;
Zöldel a' még a dideregve fázó
Télközepénn is.
3. Csak szurós tüskék meredeznek ottan,
Hol rubintláng ége az ég szemébe;
S már darázsnyilként sebezted meg a lágy —
Bőrű leánykát.
4. Öszve sodródik ketsed is csapongó
Ifju, 's csak sértő büneid maradnak.
'S nem nevensz tökrődbe tekintve, inkább
Könnyezed orczád.
5. Appiusznak termete porba hullott,
Ó de él fertelmes ölelgetése.
Él Laisnak drága szerelme, ágya,
Bár szeme elhunyt.
6. Hogy tehát szépséged után is örvendj
Szűz szemérem légyen kenyeres barátod!¹
Igy öregségedben is illatozsz, mint
A majoránna.
7. Igy nem őrlik szélyel az éh nyűvetskék
Mindened; s tüskéd nem ereszt patakvért;
Sem neved nem tiltja el a leánytól
A nevelőgond.

A halálhoz.

(I : 12.)

1. Sárga vázképed nem ijeszt el engem,
Mint az ingó nád rözögése 's a zöld
Fák között játszó Zefirek nyögése
A buta tolvajt.
2. Akinek házára az árva könnye
'S vére a földig letiport szegénynek
Büntetést sír, az remeg ó halál! csak
Cziprusaidtól.

¹ Hibás sor.

3. Aki észlámpás', kiderült okosság'
Fénye mellett izzadoz élte uttyán,
Békkel és józan megelégedéssel
Dől mohaidra.
4. Semmi tündérkép, hatalom, dicsőség
E kerengő testre le nem ragasztja;
Érzi, hogy vágyát nem alatja itt el
A ragyogó láng.
5. Tudja, hogy terh a fejedelmi pálcza,
'S a nagy Érazm lángesze vak, homályos
'S Tantal a gazdag, ha elássa is mind
Bengala kincsét.
6. Tudja, hogy csak mély epedés, sohajtás
Szaggató gond, 's csipni tanult kesergés
Földi éltünk; 's a mi kevés van itt jó
Mérges az is mind.
7. Csak te fektetsz olj amaránt szigetbe,
Hol körülünk tiszta öröm patakzik,
'S hol nem éheznek kebelink az éjji
Álom alatt is.
8. Mért ne nyitnék hát karokat tenéked?
Jőjj, midőn a végezet int, barátom!
Barna lombornyózta sötét vidáked
Sáron előttem.

Hazámhoz. S. Patakról.

(I : 18.)

1. A Néger a méznád ligetek között
Működve elsőbb honnya felé tekint,
Azért epedt a búja versek
Mestere, Ovid is oly keseregve.
2. Énis csak érted buskodom elhagyott
Kedves hazám! mely századok olta álsz.
'S bár Básta rongált Martinuzzal,
Szolgai lántzra nem esve, díszlesz.
3. Sok könyvet esmérget meg az olvasó;
Ki minden órán más darabot cserél;
De érdemét egynek sem érzi,
'S andalodásba nem ejti egygyis;
4. Énis sok ember köntössit esmerém
Meg vándor útam durva göröngyein;
De a rokon szív szent szerelmét
Még epedő kebelem nem érzé.
5. Ámbár Suránynak megkorosult fia
És a Hegyalljnak Böltsei angyalok
Erántam; a Bodrok vizének
Mégis elég kies árja nintsen.

6. Hazám! Sötétes bérczeiden maradt
Minden, mi lelkelem visszaderítheti.
A halhatatlanság is a te
Halmaidon lehet érdekes csak.
7. A fülmilék a hús vizenyős berek
Árnyában ütnek kellemetes panaszt,
Üzzükki onnan, lankad a dal.
'S fészke körül cziczoráztat a csíz.
8. Szivünkis a mély bényomatokra hol
Előbb teszen szert; hol ruha bábjait
Csókolya a gyermek, hol alvó
Ingerei fokadozni kezdnek; —
9. Hol néki egy szűz mennyei termete
Még a kopárt is rózsavirányzatá
Varázslya; pajzán, játszi, dallos
És fölemelt fejű ott lehet csak.
10. De tám hasad majd nekem is oly napom,
Midőn kinyűgzött gyermeki ujjaim
Oly lantra ütnek, mellyet a vad
Hargita is vigyorogva majmol.
11. Midőn Kovásznán vagy Homoród nagyon
Hires vizénél énekelők között
Enyelgek, 's a bájló mosollyú¹
Emmi akaszt koszorút karomra.
12. 'S akkor magam meglelve magamban el-
Felejttem a volt mennykövezéseket. —
'S édes hazám! egygyik Zugolydiban
Énis adót fizetek tenéked.

Dal a temetőben.

(I: 22.)

1. Kinek szívét el szakította
A zordon halál;
Enyhelyet az csak a néma
Sírok közt talál.
Annak csak a síró kebel
Gyöngyitől nedves
Temető fűvei közt nyílt
Gyászvirág kedves. —
Énis e bús kertet
Azért látogatom;
Hogy itt Emmin porát
Csókolgathatom. | <ol style="list-style-type: none"> 2. Ó miért nints sírtmozgató
Hatalmam nekem?
Mért nints eget olvasztható
Forró énekem?
Úgy éltem arany röggele
Még fel virradna;
'S szívemhez a kiszakadt rész
Viszsaforradna.
'S akkor együtt ha bé-
-Födne a sír árka,
Szebb lenne a rajtunk
Nyíló boglárka. |
|---|--|

¹ A 's a versmérték szerint fölösleges.

3. De hijában sirok itt, mint
 A fülemile,
 Mely szárnyait jajgatások
 Közt ereszti le.
 Mert bár mint Saffo Taont, úgy
 Kedvelt engemet;
 Még sem kél fel letörteni
 Csorgó könnyemet.
 Ollyan siket vidék
 Sötéttyén szenderg ő
 Mely felett ok nélkül
 Nyög a kesergő.
4. A' lesz hát már az én sorsom,
 Hogy addig sirok;
 Mig nekem is szállást adnak
 A mohos sirok
 'S ha akkor porom porával
 Még egyesülne,
 A temető jégverme is
 Fel melegülne.
 Ezen édes vágyat
 Tartsd meg bennem ó ég!
 Ez az egy keservem
 Enyhíteni elég.

Az Istenhez.

(I: 24.)

1. Isten! hó kebelem lángja feléd siet,
 Mint a pára az ég lenge homályihoz:
 'S mint a tiszta patak tükribe megtörött
 Napsugárzat a nap felé.
2. Nem, nem messze lakol; bár sok ezer virág,
 Éjjcsend, vizloczogás, görbedező bogár,
 Jégcsap, 's szívdobogás hirdeti, szólya ezt;
 Mégis fenn keres érzetem.
3. Tölled függ az egész: a te szemöldököd
 Mozgat mindeneket; pitvarod önti ki
 Mind a görbe csapást, mind az ezüst időt,
 Sorsunk vedre kezében áll.
4. Szent felséged előtt ó! hogy esengjek én?
 Soknak sok sem elég: égbe kívánczok
 A földet letiport Pellai fegyverös,
 Szűk lévén ez a tág világ.
6. Mást, mint Smindirédest, a puha rózsa is
 Sért; a Párthia kintshalma után eped
 A dús Krasszus; üres gólyabegyért könyörg
 Filokszén, midőn enni ül.
6. Szívem nem beteg; én, én a Kenyérmező
 Erdélyünk gyönyörűbb része kalászeit
 Károlyvár¹ aranyát, 's tulkaid ó Mező-
 Szentpéter nem esengtem.
7. Légyen kis kalibám, 's béke falán belől;
 Légyen kertem, ahol sóska, saláta nő;
 'S földtálam tetejét a megelégedés
 Édes fűszere fődje bé!

¹ Gyulafehérvár Karlsburg.

8. Emellett legyek ép, 's érzetem oly szelid
Mint játszó gyereké! Légyek igaz barát,
Hív férj, nem csapodár és kegyes áldozó
Pap, — többért nem imádkozom.
9. Mít mondék? — Bőg az ég, harsog a rengeteg;
A villámok ezer menykővet öntenek
'S a föld sarka sikolt, mintha a végidő
Pusztítása süivöltene.
10. 'S már két menykő talált.¹ Istenem! épen úgy
Allok, mint ama tölgy, mellyet az égi tűz
Kétszer perzsele meg; 's már alig inghat az
Erdő fái között: 's ha a
11. Nyájas musaleány szűz ápolása ne
Légyen, régen elölt volna a vész zivar,
Mint a bús Rodopén zengedezett az
Asszonydíh fegyvere.
12. Hogy hát, még ha reám tör valamely csapás,
Lankasztó bajaim' szerte úzó legyen;
Hagyd meg karjaimon Istenem őt is!²
'S így szépen foly el életem.

A hírhez.

(II: 6.)

<p>1. Híresztelik, hogy galambom
A más hímjét csipkedi,
Annak homlokán babirkál,³
'S csókjaít annak szedi.</p> <p>2. Híresztelik, hogy az övé
Amaz ezüst karika
Mellyet ujjában ragyogtat
A csintalan Jósika.</p> <p>3. Híresztelik, hogy az estve
Kisértetet szenvedett
Nyakruhája, 's melyfátyola
A miat megrepedet.</p> <p>4. Híresztelik; = ó de többet
Átkozott hír ne beszély!
Mert annak folyamatjában
Vár reám a kínveszély.</p> | <p>5. Vagy ha szóllasz, bár előttem
Mérsékellyed nyelvedet;
Ne úzd mtndég tornyosítva
Hazug mesterségedet.</p> <p>9. Mert a kiben mennyországát
A szív egyszer felleli;
Azt fogyatkozásiban is
Hév karokkal öleli.</p> <p>7. Inkább repűly vissza hozzá
'S sugd szeliden fülébe.
Hogy én tudom, kit ültetett
Vasárnap az ölébe.</p> <p>8. 'S ha akkor szeme, orczája
Meg pirul, meg tüzesül,
Úgy még az én fel tételem
Elő menetelesül.</p> |
|---|---|

¹ Nem lehetetlen, hogy első szerelmének, a sokszor megénekelte Emminek és első feleségének, Kósa Rebekának halálára céloz.

² Hibás sor.

³ Ezt a MTSZ. szerint *székely* szót megtaláljuk Fazekas Mihálynál is (Boldog ki fákat ültet olt... kezdetű versében). — V. ö. még Kisfaludy Sándor *bíberkél* szavával. (Ed. Angyal. — 2: 184.)

Myron és Lais.

(II: 12.)

<p>1. Myron, kinek a szerelem
Miatt szive reszkető
Volt, noha feje fejrlett
Mint az Etnahegy tető,</p> <p>2. Bétére az ifjú Lais
Kény szeres szállására,
Egy éjjeli időt kére
Maga mulatására.</p> <p>3. Kiis mihelyt fürkész szemit
Az őszhajura veté,
Annak nyalánk kívánságát
Egyszeribe megveté.</p> <p>4. Mellyet Myron megsejdtívén
Csakhamar feketére
Festvén ezüst hajszálait,
'S azonnal visszatére.</p> <p>5. Ó! de viszont megesmévén
Lais a csalóka főt,
Elrejtett fogass tréfával
Igy utasítá el őt:</p> | <p>5. Tés hijában követkedel
Megőszült apád helyett;
Mert én nékie ágyamban
Sohasem adok helyett.</p> <p>7. Ném illik szádba, ó vénség!
A szerelem hív dala;
Ifjú tüzet 's erőt kíván
A Vénusz diadala.</p> <p>8. A tavaszi pillangónak
Virág kell, 's az őszinek
Téli burok; 's megcsorbulva
Nem kell a kard senkinek.</p> <p>9. Ami fiadot illeti,
Azt te bízd a fiadra
A tántorgó kezű vadász
Nem lóhet a dāmvadra.</p> <p>10. A buja látgatás helyett
Nézdeldgesd a temetőt,
Ott találsz te egy szivesen
Átölelő szeretetőt.</p> |
|---|--|

A szerelem.

(II: 13.)

1. Arasson a vér völgyeiben babért,
Azt, a didergő Svéczia Károlya!
'S a Hargitának hátgerinczét
Mássa vadért kitanult vadászó!
2. Engem szerényebb láng, melegebb öröm
Éldet szerelmem mirthusos alkonyán,
Hol szívenyelgés, 's tréfazaj közt
Rózsacset biborozza éltém.
3. Nints itt sóhajtás, 's nem ragyog a szemem
A fájdalomnak gyöngyvize; 's ajkaim
A reszkető jajt, 's bús panaszlást
Nem rebegik darabolt dalokban.
4. Itt csukrosabbat nyit az örömvirág,
Mint a homályig nőtt Retyezát tetőn;
'S zengőbb az éjjnek vak sötettyét
Félreverő diadalmi ének.
5. Itt meg szelidül még a hiéna is
A tigrisek szökdösve hizelgenek;
'S mint Vénusz a hab ringatása
Közt, elevenre gyul a penész is.
6. Nints mért csodáld hát, hogy Lalagém tüzés
Arczán legelvén ajakim, életem
A vad bogántson véle csendesb;
Mint pamutos takaróba mással.

Az ifjakhoz.

(II : 17.)

1. Nints pompás kikelet, nints öröm a mezőn,
Hópelyhék fedik a berki lugost; 's soholt
Rügybokréta alatt nem foly a csergeteg
'S nem nyujt illatot a virág.
2. Nem pillantgat az Olt tükribe a fias,
A Pisztrangosi vig lárma nem ömledez,
'S mint a sírhalom, oly néma az erdei
Kürt, sőt hallgat az Isten is.
3. Az hol kék violák, 's vadliliom között
Zengém a csalogány dalla után Linát
'S balsam szag repesett fürtözetim közül;
Ott most sárga enyészet ül.
4. Ah! majd rózsakorunk szépje is elviritt
Majd díszkellemeink a halovány halál
Testékét viselik; majd keblünkben a
Szív lassan 's akadozva vér.
5. No hát míg az idő engedi, gondjaink
Jó bor, tréfa, katzaj közt eregessük el
A mindig ködösült homloku ifjunak
Nyijj meg Kassea klastroma.
6. 'S tánczzaj, csókviadal, 's vig csevegés ölen
Lakjunk. A madarak röggeli zengzete
Olvaszt; a kikelet tarka szemöldöke
Bájló; Értsetek engemet.

A kancsóhoz.

(II : 18.)

Dulce est desipere in loco. Horat.

1. Édes kedves szép edényem,
Tíz garasos szerzeményem!
Bár nálad aranyt nem lelek,
Mégis rollad énekelek. 2. Kerek orczád fejérsége
A szemnek gyönyörűsége;
Előttem a liliomnak
Kecsei kevesbet nyomnak. 3. Sugár nyakad gyöngy szemei
A mesterkéz remekjei;
Nem bír ilyeneket ama
Gyöngyel ékesült Panama. 4. Kebeled kotyogására
Ugy futok ajkad csókjára;
Mint a csengő kakasszóra
A tyukok egy szem borsóra. | <ol style="list-style-type: none"> 5. Téged kintsem ha itt volna
Berzsenyi is megcsókolna;¹
Hát én híved jég legyen-é?
'S idvezletet ne tegyek-é? 6. Mikor a sors megkettőzi
Búmot, 's nyelvem lekötözi;
Édes neved feloldozza
'Seltűnt kedvem visszahozza. — 7. Te adsz kintset a szegénynek,
'S szárnyat a kétes reménynek,
És kitől Vénusz elszalad,
Ísmét felleli általad. 8. Te szerepsz sok barátságot,
'S a kátói komolyságot
Nyájáságá változtatod,
'S a sántát megtánczoltatod. |
|---|---|

¹ Ezt a költeményt Lukáts tehát még Berzsenyi életében, 1836 előtt írta.

9. Bár mint Illyés Sareptába,
Markolhatnék a csudába;
Úgy nem lenne hozzád soha
Egy csapláros is mostoha.
10. Úgy te mindig telve álnál;
'S lány dalomra csororkálnál.
Úgy hév nyaram meg hűsülne,
'S December meg szelídülne.
11. Ó! de már hogy lelked oda
Lett, szívem meg szomoroda.
'S hogy magad ki úrítetted,
Én is el alvám melletted.
12. No csak hamar hídd el Várit,
Hozzon bort, küküllővárit;
Mert mihelyt felébredhetek,
Mindjárt véled beszélgetek.
13. Elbeszéllem mit álmodtam
El, hogy kivel csókolódtam,
'S azzal újra kezét fogunk,
'S baráti módra locsogunk.
14. Sőt majd mikoron a mordul
Néző halál felém fordul;
Annak is jó szíved bora
Által megszépül sátora.
15. Édes kedves szép edényem,
Tízgarasos szerzeményem!
Ne hagyj el hát soha engem!
'S én is szíved holtig zengem.

A tolvaj leánya.

(II : 21.)

Béültetém virággal
Kis kertem a tavasszal;
Hogy a csintalan Kloének
Mellykeszkenője mellé
Tulipántfüzért tehessenek.

Feselődtek a burokból
Már a biborlevélkék;
'S hát egyszer a kelő fény
Nintsen mit ékesítsen.
Könny csillogott szememben
Mint a nebánts kebelén;
Feldulva látva félig-
-Kihasadtt örömvirágim.

Azután levendulákból
Kosarat köték, hogy abban
Ért epret és cseresznyét
Ajánlyak édesemnek.
Azonban azt is egykor,
Mikor egy szederjlugosnak
Csendjében el szunyadtam, —
Valamely varázsteremtény
Lelopta hű karomról.
Sirtam, valóban sirtam;
'S a leplező magány is
Érzette veszteségem.

De midőn szelid galambam
Bugjába nem találtam,
Mind átkozám az ölyvet,
Vélvén, hogy a szelidnek
Vérében az mosódik.

'S midőn kesergve ekként
Nézném a gyúlt szívárványt,
Hát jó szelid galambam
Szívet hozva pihegve
Szájában; 's a szivetskén
Ezen betűk valának:

Megelőze téged a hív,
A hív Kloé, Menalka;
Te késedelmezél az
Igért virágfüzérrel,
Igen a kosár gyümöltsel:
'S meg szánva engem Ámor, —
Galambad által őket
Ernyőm alá hozatta;
'S te már a hervadókért
Vegyed szívem cserébe.

Kedvelt az ég előtt az,
A ki a muló virággal,
A ki egy kevés eperrel
Dobogó szívet nyerénd el.

A Pisztrangosi kútfontól.¹

(III : 4.)

1. A kis Blanduziát ritka vizével el-
Hirlelt kút hivesén áldozá most Horátz,
Majd a drága juhok sergihez a Galér
Zöld martyára kívánkoza.
2. Perczen a piramok romladozási közt
Áldással zuhogó Niluszi cseppeket
Ditséré, mikoron szomju vitézei
Vig bort kértenek innia.
3. A Szírász kiesén énekelő Hafiz
A kupresszligetek barna homályiban
Csörgő Roknabadot, 's Gífera fürdejét
Zengé Perszia népének.
4. Más téged hiresít, ó Balaton-Füred
Szűz forrása, betses kintse az öss-magyar
Vigságnak, szívedért gerjed az ellapult
Pannon síkja derék fia.
5. Pisztrangos lenyomult völgyibe két magas
Hegy közt csörgedezés közt lefojó patak
Estvélyes feliből felbuzogó tükör
Csillámképe, te tiszta kút!
6. Jótékony vizedet hirdeti énekem,
Mint a harmatos éjt a megörült madár,
A közbugatagok száma közül neved
A jobbak közi igtatom.
7. Téged még mikor e tájat az Istenek
Lakták, a csecsemő századok egyikén;
Akkor csorga ki a föld, hogy az égiek
Ernyődnél mulatozzanak.
8. 'S ők a megmaradott isteni bort beléd
Öntötték, mikoron visszarepültenek.
'S attól fogva vized csepjei hathatók
Mint a citrom erős leve.
9. Ó! hány sorvadozó tért haza lábain
Kít félhalva hozott orvoserőd ide?
'S hány szívfergeteget láttam eloszlani
Itt, mint elhasadott homályt?
10. Én nem bánom, igyék a Susa főura
Ambrás csörgeteget; csak te buzogj mikor
Egy-két tiszta barát karjain a sovány
Néptől bükköd alá jövök.

¹ Nagybaczon háromszékmegyei község mellett.

11. Itt a sárga rigó, 's erdei fülmile
Csengő dalja között elhal az únalom.
A hajnal kiesebb, a nap örömtadóbb
'S buzgóbb a teletölt pohár.
12. Ó bár majd mikor el hal dobogó szívem
Gyász zsejemet egy ily hely híse védené
Kurtább lenne az éjj, álmom is édesebb;
'S nem bolygatna a más pora.

Székelly utdal.

Bálember alatt.

(III: 6.)

<p>1. No már visszük Istenünket,
Visszük orosz lány szívünket,
Ki ezek mellett sem erős,
Az csak névvel hős.</p>	<p>3. Maradj mostoha Ásia
Maradj zordon Baskiria!
Nélküled sem árva fejünk,
Mert vagyon fejünk.</p>
<p>2. Ne kíméllyük életünket
Ha szerettyük nemzetünket.
A vitéz el szánt csatája
Élet hazája.</p>	<p>4. Figyelmezzünk intésére,
Ez a vitéz legszebb bére,
Az ilyen hadi bokréta
Ditsőség réta.¹</p>
<p>5. Így lesz eltökélt iparunk
Mellett rétünk és ugarunk.
Így lészünk Európában
Ditsők sorában. —</p>	

Gálos Rezső.

¹ Réta = rajta. (Nyr. 35: 221. l.) V. ö. még sétár, sitár = sajtár.

A Földközi tenger művelődésének hatása újabb kőkori temetkezéseinkre.

Befejező közlemény.

Az előzőkben elmondottak szerint már eleve is úgy látszik, hogy a hazai és külföldi temetkezések az újabb kőkorbán szoros kapcsolatban állanak egymással. Ez a kapcsolat a temetkezés égetetlen módján, zsgorított fekvő, ülő (felhúzott és kinyújtott lábakkal) és hanyatt fekvő formáin alapszik. De e mellett a kapcsolatot mellett szól a halottaknak mellékletekkel, útravalóval való ellátása, tehát a jövő életben, a lélek halhatatlanságában való hit és magának a sírnak formája is. Ismét csak az előbb elmondottakra hivatkozunk, mikor állításunk igazolására felhozzuk, hogy úgy a hazai, mint a külföldi kutatások eredményei arról értesítenek bennünket, hogy az újabb kőkori ember a saját települési és lakásviszonyaiból kiindulva halottait részint a pusztán földön hantolja el, részint alacsony, vagy a putrilakásnak megfelelőleg, mélyebb üreget és számukra s abban temeti el; részint sziklaüregekben, részint mesterségesen összeállított kőszekrényekben, kőkamrákban. Igaz, hogy a kőszekrények, kőkamrák, vagy az egyszerűség kedvéért mondjuk: kősírok terén nálunk nem tapasztalunk akkora fejlettséget és oly változatosságot, mint külföldön, Európa Északnyugátán, Nyugátán és Délnyugátán, de ezt természetesnek kell találnunk, ha a klimatológiai viszonyokra gondolunk. Európa felsorolt vidékein, hol a csapadék eloszlása lényegesen eltér a mienktől, hol a talaj nedvessége a gyors elpusztulást jelentette a benne eltemetettek nézve, szinte magától kinálkozott a kősírok építésének gondolata, a mi másik magyarázatát az újabb kőkori embernek halottaival szemben tanúsított kegyeletében is lel. Ez a kegyelet oly nagy, hogy vándorlásaiban is kész magával vinni azoknak porló csontjait. Finnország, Svédország vékony humusréteggel bíró vidékein, hol a természethasogatta kőlapok nagy bőségével rendelkezett az ősember, szintén érthető, természetes okok vezettek a kősírok felépítésére.

Nem azt akarjuk ezzel mondani, hogy a jelzett vidékeken önállóan keletkeztek a kősírok, mert hiszen a déli művelődési körből való eredetük ma már bizonyításra nem szorul,¹ csak azt, hogy a természeti viszonyok is hatással voltak azok fejlődésére.

Mindezek dacára a kapcsolat hazánk és a külföld között ebben

¹ S. Müller: i. m. I. 72. l.

a tekintetben is megvan már e korban s tovább él a következő periodusokban. A vládházai, bedelői, gyertyámosi kősirok; a *Lehoczky Tivadartól* a Munkács mellett levő Zsornána-erdőben kiásott halomsír¹ a *Szendrei Jánostól* a diósgyői Kecskelyuk-barlangban felfedezett dolmen,² hogy a későbbi korszakból való keszthelyi, pilini sírokat³ ne is említjük; mind állításunk igaz volta mellett tanuskodnak.

Az egyes és csoportos temetkezések szokása, mely éppen olyan általános nálunk, mint a külföldi sírokban, szintén ezt igazolja.

Arra a kérdésre, hogy az újabb kőkor vázolt temetkezési formái nem vezethetők-e vissza egy közös forrásra, *Sophus Müllerrel* azt felelhetjük, hogy e forrás Keleten, illetőleg Délkeleten kell keresnünk. *Much* ugyan azt mondja, hogy a neolith-kor temetkezési formái, úgy Közép-, mint Észak Európában, semmi esetre sem származnak Keletről, hanem egy önmagában történő, természetes és állandó fejlődés eredményei.⁴ Ennek azonban ellene mond minden, a mit az újabb kőkori temetkezések lényeges sajátosságai gyanánt a hazai és külföldi temetkezések közti kapcsolat bebizonyítására felhoztunk. De ellene mondanak ezen felül az e korbéli temetkezéseknek ama járulékosoknak látszó sajátosságok is, melyeket az eddigiekben nem érintettünk. Nevezetesen: az Egyiptomban dívó szokás szerint a zsugorítottan eltemetettek sírját edényekkel rakják körül. Nem akarunk ezonnal annak fejtegetésébe bocsátkozni, hogy e között a szokás között és az urnában való temetkezés között szoros kapcsolatnak kell fennállania, csak arra utalunk, hogy a közép- és észak európai temetkezések között se szeri se száma az olyan síroknak, melyek agyagedénytöredékekkel valóságosan ki vannak rakva. De ha ezt is önállóan, minden külső behatás nélkül kifejlődött szokásnak mondaná *Much*, ott van egy másik körülmény, melynek bizonyító ereje kétségen felül áll és ez a következő: több európai régibb és újabb kőkori sírban *piros festék* nyomaira akadtak. Így a Mentone mellett való „Balzi Rossi“ 4., 5., 6. barlangjában feltárt,⁵ a *Riviéretől* a Nizza mellett levő mentonei barlangban kiásott⁶ régibb kőkori csontvázak pirosas anyaggal voltak átitatva. Ugyanígy a brünni Ferencz József-utczai csontváz is.⁷ Az újabb kőkorból valók közül a finaléi barlang zsugorított fekvő csontvázak sírjaiban *ockert*,⁸ a Klein-Czernosek mellett való egyik sír csontvázának karján *karmin-piros* festék nyomait találták.⁹ Nem hiányzott a wormsí sírokból sem s nyomait konstatálták a svájci czölöpépítményekben is.¹⁰ A Jekaterinoslaw kormányzóságban, Saur-Kurgánban lelt pirosra festett csontok a düsseldorfiakkal mutatnak közeli rokonságot.¹¹ Szerbiában az Avala-hegységben pedig cinóberbányászat nyomaira akadtak.¹²

Achmim, Nequada stb. újabb kőkori sírjai mindenkében konstatálták a piros festéket és az ennek megtörésére szolgáló kőlapocskákat,¹³

¹ Arch. Ért. r. f. II. 43—44 l.

² Arch. Ért. u. f. II. k. CVI. l.

³ Arch. Ért. r. f. III. 125. l.

⁴ i. m. 153. l.

⁵ Zeitschrift 1892. Verh. 288. l. és Zeitschrift 1898. Verh. 243—247. l.

⁶ Arch. f. Anthr. V. 474. és 522. l.

⁷ *Much*: i. m. 133—134. l.

⁸ Zeitschrift 1898. Verh. 247—249. l.

⁹ U. o. 1895. Verh. 684—689 l.

¹⁰ *Förster*: i. m. 34 l.; — Erman: Ägyptische Religion 116 l.

¹¹ Zeitschrift 1891. Verh. 420 l.

¹² Arch. Ért. u. f. VII. 92. l.

¹³ *Förster*: i. m. 32—33. l.; — Erman: i. m. 116. l.

melyeket a festékekkel, vagy festékes bőrtáskával együtt rendszeren az arc előtt, vagy a felhúzott kézben. A kőlapocskákat pedig sokszor olyan helyzetben találták, mely arra enged következtetni, hogy a nyakba volt akasztva.

Ezeknek a festéktörő lapocskáknak s a festékeknek a sírban ide vagy oda helyezése látszólag mellékesnek tűnik fel. Valójában pedig igen lényeges körülmény, a mennyiben az európai sírokban is azt tapasztalták, hogy a festék az arc előtt volt a sírba helyezve. A pullyi és glisi sírokat említjük fel példaképen.¹

Megtaláljuk a festéktörő lapocskákat is az európai leletek között. *Carl Rau* 1874-ben még mint ösmeretlen rendeltetésű tárgyat mutat be egy németországi példát,² mire rövid időn belül *E. Friedel* említ egy másikat Irlandból.³ Számuk természetesen szaporodott arányosan a rendeltetésükhöz fűzött véleményekkel együtt. Az egyiptomi ásatások vezettek a kérdés megoldására s keltették fel az ásatásoknál azt a fokozott pontosságot, mely figyelmére méltatja a legapróbb jelenségeket is.

Hazai leleteink sem nélkülözik a festéktörőt. Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárának példái közül megemlíti a bözödit (leltári száma I. 1286), patakfalvit (leltári sz. 1777), kuduít (lelt. sz. 1718). A szamosújvári állami főgimnáziumban őrzött példa Bődönről (Szolnokdoboka vm.) származik s az előbbiektől lapos formájával tér el.

Ezek a festéktörők a patakfalvi kivételével mind átfúrtak. Átfúrásuk igen keskeny s csak a felfüggesztésre való s hogy csakis erre való, az átfúrás egyenletlen, csúcsaikkal összetett kettős csonkakúphoz hasonló alakjából következik.

A hazai újabb-kőkori temetkezésekről szóló értesítésekben nem találunk említést a vörös festékről. Ez azonban még nem azt jelenti, hogy egyáltalán nem volt, legfeljebb a megfigyelések pontatlan volta mellett bizonyít. Ha ugyanis megvoltak a festéktörésre szolgáló lapok, meg kellett lennie a festéknek is.

Az egyiptomi sírokból csontfésüket és hajtűket is közölnek az ásatók.⁴ Az európai leletek sem nélkülözik a fésüket,⁵ az árákban pedig oly nagy bőség és változat van, hogy ezek egyike-másika bátran szolgálhatott hajtű gyanánt.

Forrer tipikus jelenségnek mondja a zárt karpereczeknek az egyiptomi zsugorított temetkezéseknél való előfordulását.⁶ Hazai leleteinkből a szokás azonosságának szempontjából csak a szegedi múzeum példaira hivatkozunk.⁷ Épp oly kevésbé ritkák az állati fogak és különböző kagylók is.⁸ Az egyiptomi temetkezések leletei közt szereplő, átfúrt kagylóékszerek analogiáiképen hazánkból csak a hasonló lengyelieket,⁹ a külföldről pedig a lobosicziakat említjük meg.¹⁰

Nem ritka az egyiptomi temetkezések közt a *kettős temetkezés* módja és a *hullacsonkítás* sem. Az első eljárás abban állott, hogy a meghaltat először kitették, hogy lágy részeitől az idő, vagy a vadállatok

¹ *Forrer*: i. m. 34. l.

² Arch. f. Antár. VII. Corresp. Bl. 1874. 13. l.

³ U. o. 76. l.

⁴ *Forrer*: i. m. 35. l.

⁵ *S Müller*: Nord. Altertumsk. I. 38. l.

⁶ I. m. 37. l.

⁷ Arch. Ért. u. f. XII. 90. l.

⁸ *Wosinsky*: i. m. III. 103. l.

⁹ Arch. Ért. u. f. XI. 159. l.

¹⁰ Zeitschrift 1895. 61., 64., 65. l. és Verh. 355. l.

megfoszszák s csak azután temették el a csontokat. Természetesen meg-
esett, hogy mikor eltemetésre került a sor, a meghaltak egyik-másik
testrészét képviselő csont hiányzott. Innét van az, hogy az egyiptomi
sírokban oly gyakoriak a csonka csontvázak.¹ Európába is átjött ez a
szokás.² A halottcsontítás később az Oziris-mondában s a halottak
könyvének 43. fejezetében nyert kifejezést,³ mely szerint az embernek
le kell vágni a fejét, hogy el ne veszítse a másvilágon.

A knézi-haji, morvai, thüringiai és mugemi leletek a bizonyosságai,
hogy ez a szokás az európai kőkori népeknél is divott.⁴ De divott az
a szokás is, hogy az egy sírkamrában való folytonos temetkezések a
sírkamra megtelését vonván maga után, a korábban eltemetettek
csontjait összekotorták, hogy így a későbbi tetemek számára helyet
nyerjenek.⁵

Forrer kivételesnek mondja a kettős temetkezést⁶ s ebben a
tekintetben neki igazat kell adnunk. Hasonlóképen kivételes lehetett a
hullacsonkítás szokása is. Az eddigi kutatások adatai közt ugyanis oly
szórványos értesítéseket kapunk a kettős temetkezéstről és hullacson-
kításról, hogy kivételes voltának lehetősége kétségkívül fennforog.

Nem érdektelen annak a kérdésnek eldöntése sem, hogy honnan
van az, hogy az egy periodusba tartozó temetkezések nem mutatnak a
forma tekintetében egységes képet; hogy ugyanegy sírmezőben kons-
tatálni lehet a zsugorított fekvő temetkezés mellett az ülő és nyújtott
temetkezést is, holott tudjuk, hogy a primitívus fokon álló nép meny-
nyire megrögzött minden szokásában, a temetkezésben pedig külö-
nösen az.

Ha elfogadjuk *Hoernes* állítását, hogy az árja faj már az újabb
kőkorban vegyült más elemekkel,⁷ úgy véljük, hogy mással, mint nép-
keveredéssel ezt nem magyarázhatjuk. Természetes dolog, hogy e
mellett lényeges szerepe lehetett annak az érintkezésnek, melyet az
egyres területeken lakott népcsoportok tartottak fenn egymás között,
különösen pedig az iparnak és kereskedelemnek, mely még a leg-
távolabb eső vidékek lakosait is a maga érdekkörébe tudta vonni.
Annai tény, hogy az olyan sírmezők mellett, milyen a két lengyeli, hol
zsugorított fekvő, vagy hinkelsteini, hol guggoló volt a temetkezés,
jelentékeny az olyanoknak a száma, a hol, mint említettük, a forma
tekintetében nem találunk egységességet.

Ezt az állításunkat támogatja a bronzkori temetkezések ugyanegy
helyen való vegyes szokása is, melyet szintén népkeveredésre lehet
visszavezetni.⁸

A temetkezésnek a földközi-tengeri művelődési körből való szár-
mazását, az európai kőkornak az ezzel való állandó összeköttetését
bizonyítják az összes sírmellékletek, a telepek a maguk tartalmának
gazdag, vagy kevésbé gazdag voltaival.

¹ *Ferenczy Gyula*: A civilizáció
bőlesője 34. l.

² *S. Müller*: Nord. Altertumsk. I. 102—
103. l.

³ *Erman*: Ägypt. Religion 101. l.

⁴ *Mitth.* d. anthr. Ges. i. Wien XIV.
188. l.

⁵ *S. Müller*: i. m. l. 104—105. l.

⁶ i. m. 48. l.

⁷ *Hoernes*: Urgeschichte d. bild. Kunst
270. l.

⁸ *Pósta Béla*: Baranya vármegye tör-
ténete 33. l.

Ezek közül a kevetkezöket emeljük ki.

Schliemann Hissarlikon a búzának a *triticum monococcum* nevü faját találta. Előfordult ez hazánkban Töszegen¹, Felsődobszán² s Lengyelen is.³ A *triticum monococcum* hazája Görögország és Kisázsia.⁴ Tekintve azonban azt, hogy mindaz, a mi a kultúra szempontjából még a legmesszebb menő időkben is Görögországra nézve lényeges, keleti, illetőleg délkeleti hatásra vezethető vissza; s figyelembe véve azt, hogy Kisázsia kultúrája jóval megelőzi a görögföldit, elvitázhatatlan a *triticum monococcum* kisázsiai hazájának a prioritása.

Nem ösmeretlen hazai kőkori leleteink között a dentáliumból készült ékszer sem. A csókai Kremenýákon⁵ és Lengyelen, különösen ez utóbbi helyen szép számmal konstátálta *Wosinsky*.⁶ A mediterrán kornak ezt a vezérkövületét már az erdélyi medenczéből is több helyről ösmerjük. Így Felsőorbóráról, Kórodról stb. Legközelebbi hazája a Vörös-tenger. Hazánk neolith-kori lakossága kedvvel használta fel ékszerek anyagául. Úgy tűnhetik fel a dolog, mintha itthon kaphatta volna, mert hiszen, hogy egyebet ne említsünk, a földgyüremlések igen könnyen hozzáférhetővé tették. Mikor azonban azt látjuk, hogy a hazai újabb-kőkör egész műveltsége Délre, illetőleg Délkeletre vezet bennünket, nincs okunk kételkedni az őskor régészeinek abban az állításában, hogy hazánk ezt Délkeletről kapta, akár közvetve, akár közvetlenül. Annál kevésbbé van okunk ebben kételkedni, mert a dentaliumnak, mint vezérkövületnek, akárhány hazai előfordulási helyén nincs meg a prehisztórikus leletekben az ebből készült ékszer. A mellett korántsem fordul elő akkora bőségben, hogy biztosan feltételezhetnők, hogy a belőle készült ékszerek anyagát a hazai föld szolgáltatta, sőt annyira ritkák, hogy behozatalnak kell tekintenünk a Földközi tenger ama vidékeiről, a hol a dentalium az őskori ember szomszédságában élt. Megerősíti ezt az a körülmény, hogy a szóban forgó ékszerek *recens* példákából készültek.

Délkeleti hatásról tesz bizonyoságot a hazai leletekben előforduló indiai kagylóból készült ékszer,⁷ valamint a lengyeli telepben talált *tridacna* is.

A nephrit-, jadeit- és chloromelanitból készült és Európában lelt tárgyaknak ma egész irodalmuk van,⁸ nemkülönben azoknak is, melyek más kontinensen, esetleg a szigeteken kerültek felszínre. Hazánkból két délvidéki lelőhelyről idézhetünk egy-egy nephritbaltát, és pedig Szerbkeresztúrról⁹ és Verseczről¹⁰; a Dunántúlról pedig Lengyelről egy példát¹¹; Zalaapátíróól őriz a bécsi Hofmuseum-egylet.¹²

¹ Árch. Ért. r. f. II. 83. l.

² Engler: Botanische Jahrbücher für Systematik stb. III. k. 1888. 281. l. —

³ Wosinsky: i. m.

⁴ Index Kewensis II. k.

⁵ Árch. Ért. u. f. XXVI. k. 446—448. l.

⁶ I. m. 26., 36., 38.; II. 50., 69., 72.; 89., 101., 110., 133. l.

⁷ Árch. Ért. r. f. 239. l.

⁸ Megemlíttjük *H. Fischer* cikkét az Arch. f. Anthr. XVI. k. (1886.) 563. l.; —

A. B. Meyerét a Zeitschrift 1883. Verh. 478. l.; — a *dr. Otto Schoetensackét* a Zeitschrift 1887. 119. l. — 148. l. s utalunk *Hoernes* Urgesch. d. Menschen 247 l.

⁹ Árch. Ért. u. f. XIII. 304. l.

¹⁰ *Milleker*: Délmagyarország Régiséglelei I. 67. l.

¹¹ Wosinsky: i. m. II. 44. l.

¹² U. o.

Annál számosabbak a külföldi leletekben. Származásukat Ázsiában, az Áltai hegyek és Bajkál-tó vidékén keresték és kapták meg. Az újabb kutatások európai lelőhelyeikről is beszámolnak.¹ Csak lelőhelyeikről, mert az a jövő feladata lesz, hogy az eddig európai lelőhelyekről ösmeretes nephrit-, jadeit- és chloromelanitból készült eszközöket abból a szempontból vegyék vegyi vizsgálat alá, hogy az összehasonlítás révén megállapítható legyen ázsiai, vagy európai származásuk. Az azonban már most valószínűnek látszik, hogy miképen a temetkezés szokását, a triticum monococcumot, tridacnat és dentaliumot déli, illetőleg délkeleti befolyásra lehet visszavezetni, a nephritből, jadeitből és chloromelanitból készült eszközök is délkeleti, keleti eredetűek lehetnek. Abból is következtethetjük, hogy a csiszolt, áffuratlan kőbaltának legkorábbi formáját, a hegyesnyakú baltát, megtaláljuk az ezekből az anyagokból készült balták között.

Egy másik érvünket, mely a behozatal mellett szól, az a körülmény szolgáltatja, hogy úgy a nephrit, mint a jadeit, valamint a chloromelanit Európában való előfordulási helyeiről csak a legújabb időből értesülünk s bányászásának nyomaira az őskorból még nem akadtak. Ha a magyarországi nephritbalták lelőhelyeiből következtetnünk lehet, úgy ezek is Délre, Délkeletre utalnak bennünket, mivel ezek hazánk oly részein fekszenek, melyek közvetlenebb érintkezésben állottak a Déllal, mint a Nyugattal. Azt a körülményt is kellőképen kell értékelnünk, hogy hazánkban eleddig csak nephrit-eszközöket ösmerünk, a jadeitből és chloromelanitból valók hiányoznak. A külföldi leletekben sem oly gyakoriak, mint a nephritből és jadeitből valók. De mégis előfordulnak s ha a most vázolt kérdésben az európai lelőhelyek játszanak a döntő szerepet, a nephrittel együtt, a jadeitnek és chloromelanitnak is be kellett volna jönnie. Az ezeket közvetítő kereskedelemnek természetes következményeképpen kell ezt feltételeznünk.

Délkeletre, Keletre vezetnek bennünket a kőbuzogányok és az összes kőszerszámok. Ezek fejlődési proceszusa ugyanaz nálunk is, mint Egyiptomban. Az átmenet a hegyesnyakú baltákról a vékonynyakúakra s ezekről az egyenszárú háromszögű és rhombikus idomúakra stb. épp úgy konstatálható a hazai leletekből ösmeretes példákon, mint a külföldieken, valamint a Délkeleten és Keleten felszínre került darabokon. A helyi módosításoknak természetesen tág terük nyílik. Helyenkint új formák lépnek fel, mint pl. nálunk a gyalúkések nevezett típus.

Míg azonban a nephritből készült baltákat közvetlenebb déli hatásra tudjuk visszavezetni, a most említett kőszerszámok típusait, készítésének módját kaphatta hazánk Délről is, de kapta annak az érintkezésnek a kapcsán, melyben Európa Nyugatával és Északnyugatával állott, hol ezek a formák a dolog természeténél fogva huzamosabb ideig éltek és nagyobb bőségben fejlődtek ki, mint Délen, a hol a kultúr hullámok gyorsabb egymásutánban érték egymást s így nem volt meg az egy periodusba tartozó eszközök változatosabb kifejlődésére megkívántatott nyugalom sem.

A magyarországi kőeszközöknek az Európa Nyugatán és Észak-

¹ Dr. F. Zirkel: Elemente der Mineralogie. Leipzig 1901. 705., 706., 712. l. — ; Hoernes: Urgeschichte des Menschen 247—249. l.

nyugatán előkerült kőszközökkel való rokonsága és azonossága már ma kétségen felül áll. A déli kapcsolatot pedig, mint legközelebbiek, a butmiri példák állítják elének.

Az egyes vidékeknek anyagban való gazdagsága együtt jár az eszközök bőségével.

Much azt mondja, hogy az anyag és a cél, a melyre azt fordítják, meghatározza a tárgy formáját.¹ Ezt általánosságban elfogadhatjuk. Nagy tévedés volna azonban aláírni ebből vont következtetését, hogy a különböző típusok az egyes területeken egymástól függetlenül keletkeztek.² Valójában u. i. úgy áll a dolog, hogy a formák, a típusok a kölcsönös érintkezés és az ettől szült kölcsönhatás révén terjednek el és honosodnak meg szélesebb körben. Magától értetődik, hogy az elterjedés mindig módosulásokkal szokott együtt járni, — ez a készítő, a mester egyéniségének természetes következménye — azonban a típust, a főformát a módosulások dacára is vissza lehet vezetni eredeti forrására.

Igy vagyunk az edényekkel is. Hazai újabb kőkori keramikánk tisztán mértani formákon épül fel. Alkotó elemei a félgömb, csonkakúp és henger. Ezek magukban, vagy különbözőképpen összetéve szerepelnek. Főbb típusait a következőkben állíthatjuk össze:

a) *Félgömbalakú agyagedény* csőralakú fogantyús füllel. Hazai leleteinkből ősmérjük Baranya vármegyéből,³ Lengyelről,⁴ Velemszentvidről,⁵ ugyanott megtaláljuk inkább tömlőhöz hasonló felépítésben;⁶ Pöstyén vidékéről⁷; a külföldi példák közül a caslaut,⁸ holsteinit,⁹ hinkelsteinit,¹⁰ butmirit,¹¹ pertosait¹² és egyiptomit.¹³

b) *Csúcsával lefelé fordított csonkakúp alakú edény* fül nélkül, vízszintesen fekvő és merőlegesen átfúrt füllel, vagy csak dudorral. Hazánkban a következő lelőhelyekkel szerepel: Baranya vm.,¹⁴ Lengyel,¹⁵ Velemszentvid,¹⁶ Vláháza,¹⁷ Kapud,¹⁸ Lengyelen nyaktagolással is;¹⁹ a külföldön: Tangermünde,²⁰ Satzkorn,²¹ Nordhausen,²² Berlach,²³ Rügen szigete,²⁴ Sicilia,²⁵ Pertosa,²⁶ Egyiptom,²⁷ Butmir,²⁸ Jablonica,²⁹ stb.

Ide kell sorolnunk a csonka kúpszeletnek azokat a formáit, melyek

¹ I. m. 20. l.

² I. m. 20—21. l.

³ *Pósta Béla*: Baranya vm. tört. 24. l. 3. sz.

⁴ *Wosinsky*: i. m. XII. t. 66. sz. és XXX. t. 231. sz.

⁵ *Br. Miske*: A veleneszentvidi őstelep I. k. LIX. t. 1. sz.

⁶ *Arch. Ért. u. f.* XVII. k. 293. l. 3. ábra.

⁷ *Arch. f. Anthr.* III. k. 297. l.

⁸ *Zeitschrift* 1887. Verh. 523 l. 1. sz.

⁹ *U. o.* 1889. Verh. 470 l.

¹⁰ *Arch. f. Anthr.* III. k. l. t. 12. sz.

¹¹ *Die neolithische Station v. Butmir* II. r. VI. t. 11. sz.

¹² *Paolo Garucci*: La grotta preistorica di Pertosa XVIII. t. 7. sz.

¹³ *J. de Morgan*: Rech. sur les origines de l'Égypte 1896. 161. l. 485. sz.

¹⁴ *Pósta Béla*: i. m. 24. l. 4. sz.

¹⁵ *Wosinsky*: Tolna vm. tört. I. k. XXIV. t. 5. sz.

¹⁶ *Br. Miske*: i. m. l. k. LIX. t. 3. és 5. sz.

¹⁷ *Alsófehér vm. monogr.* II/1. III. t. 14. és 25. sz.

¹⁸ *U. o.* V. t. 43. sz.

¹⁹ *Wosinsky*: Tolna vm. tört. I. k. XXIV. t. 6. sz.

²⁰ *Zeitschrift* 1887. Verh. 742. l. 2. sz. és *Zeitschrift* 1892. Verh. 185. l. 9. ábra d

²¹ *Zeitschrift Suppl.* 1899. 41. l. 3.

²² *U. o.* 31. l.

²³ *U. o.* 12. l. 11. sz.

²⁴ *Zeitschrift* 1896. Verh. 354. l. 13. sz.

²⁵ *Zeitschrift Suppl.* 1878. IV. t. 13.

²⁶ *Paolo Garucci*: i. m. XXIII. t. 5., 8., 10. ábra.

²⁷ *J. de Morgan*: Rech. sur les orig. de l'Égypte 1896. 152. l. 377—379. stb. sz.

²⁸ *Die neol. Station v. Butmir* II. rész VII. t. 9. sz.

²⁹ *Dr. Miloje M. Vassits*: Die neol. Station Jablonica 50. l. 109., 110. ábr.

a *Torma* Zsófia-féle gyűjteményben mint lapos, többnyire kiöntővel bíró, tálak szerepelnek. Görögországban, Cyprusban, Egyiptomban közönségesek, Nyugat felé azonban alig ösmeretesek.¹ Hazánból még a rábéli Anka-szigetről (Torontál vm.) kerültek elő ilyenek.² Tehát a lelőhelyek is Délre utalnak, a honnan közvetlenül kapta hazánk ezeket a tálakat.

c) *Alapjaikkal egymásra fektetett kettős csonka kúpalakú edény.* Magyarországi példát Lengyelről³ és Velemszentvidről,⁴ külföldit pedig Tangermünderől,⁵ Berlachról,⁶ Rügen szigetéről,⁷ Siciliából,⁸ Butmirről,⁹ Jabloniczáról¹⁰ és Pertosáról¹¹ stb. említünk.

Nem ritkák az olyan példák sem, melyeknél a két csonkakúp megnyúlt, íves lett s így az egész edény a kancsó formáját vette fel, mint azt egy gencsi példán látjuk.²¹

d) *Kettős tagolású félgömbből és csonkakútból formált agyagedény.* A hazai példák közül a csákyait¹³ és velemszentvidit,¹⁴ a külföldiek közül pedig egy casloui,¹⁵ egy rügenszigeti¹⁶ és egy pertosai¹⁷ analógiát hozunk fel.

Ennek a típusnak a változatát képviselik azok az edények, melyeknél alól a félgömb tömlőszerűen megnyúlt, a felette levő csonkakútból pedig hosszúkás, ívelt nyak lett. Erdélyből Vlădhăza¹⁸ és Kapud¹⁹ szolgáltattak ilyeneket, a külföldön pedig Hinkelstein,²⁰ Tangermünde,²¹ Sicilia,²² Schliemann trójai ásatása²³ stb.

e) *Hármas tagolású agyagedények,* melyeknek alkotó elemei vagy egy félgömb és két csonkakúp, vagy három csonkakúp. Ezt a típust hazánkban Lengyelről,²⁴ Vlădhăzáról,²⁵ a külföldről pedig Satzkornról,²⁶ Berlachról,²⁷ Altmarkról,²⁸ Nickelsdorfról,²⁹ Butmirről³⁰ ösmerjük. Ez utóbbi példa azonban már azt a változatot tünteti fel, melynél elsímúltak a csonkakúp élei s mely annál fogva, hogy az edény felső részét alkotó két csonkakúp alapjának átmérője aránytalanul nagyobb az alsó tagot képviselő kúpénál; az átmenetet képviseli a

f) *talpcsöves edényekhez.* Ezeknek alkotó elemei a csonkakúp s

1 Árch. Ért. u. f. XVIII. 99. 1.

2 Árch. Ért. u. f. XI. 207. 1.

3 *Wosinsky*: Tolna vm. tört. I. k. XXIV. t. 1—3. sz.

4 *Br. Miske*: i. m. I. k. LIX. t. 6. sz.

5 Zeitschrift 1892. Verh. 182. I. 5. sz.

6 Zeitschr. Suppl. 1899. 13. I. 14. sz.

7 Zeitschr. 1896. Verh. 354. I. 18. sz.

8 Zeitschr. Suppl. 1878. IV. t. 2. sz.

9 Die neol. Station v. Butmir II. r. VII.

t. 5., 14. sz.

10 *Dr. Miloje M. Wassits*: i. m. 45. I.

99. ábr.

11 *Paolo Garucci*: i. m. XX. t. 3. ábr.

12 *Wosinsky*: Tolna vm. tört. I. k. LI.

t. 2. sz.

13 Alsófehér vm. monogr. II/1. IV. t. 29. sz.

14 Árch. Ért. u. f. XVII. 292. I. 1. ábr.

15 Zeitschr. 1887. Verh. 524. I. 2. sz.

16 Zeitschr. 1896. Verh. 352. I. 5. sz.

17 *Paolo Garucci*: i. m. XVIII. 2—4. ábr.

18 Alsófehér vm. monogr. II/1. k. III. t. 23. sz.

19 U. o. IV. t. 36. sz.

20 Arch. f. Anthr. III. k. I. t. 9. és 11. sz.

21 Zeitschrift 1884. Verh. 342. I.

22 Zeitschrift Suppl. 1878. IV. t. 5. sz.

23 *Hubert Schmidt*: Heinrich Schliemanns Sammlung Trojanischer Altertümer. Berlin 1902.

24 *Wosinsky*: Tolna vm. tört. I. k. XXV. t. 4. és 2. sz.

25 Alsófehér vm. monogr. II/1. k. III. t. 22. sz.

26 Zeitschrift Suppl. 1899. 40. I. 1. és 3. sz.

27 U. o. 11. I. 1. sz.

28 Zeitschrift 1879. Verh. 163. I.

29 Zeitschrift 1883. Verh. 476. I. 7. sz.

30 Die eol. St. v. Butmir II. rész VII. t. 6. sz.

e felett félgömb alakú fál. *Wosinsky* azt mondja róluk, hogy ezeknek „legrégibb alakját csak Egyiptom-, Kisázsia-, Görögország-, Szicília- s Magyarországon találjuk (Lengyel, Tordos)”.¹ A halstatti korból ösmertések ugyan Csehországból, Stíriából és Karinthiából is,² de ezek lényegesen eltérnek az előbb említett formáktól. Úgy tűnik fel a dolog, hogy ezeket Magyarország közvetlenül kapta a *Montelius*-féle déli úton s a Fekete-tenger partjain, a Duna völgyén hazánkba vezető kereskedelmi úton s Erdély keleti és déli szorosain át. Arra nézve, hogy ez az érintkezési vonal csakugyan fennállt, az előbb említett lapos tálakon, a most szóban forgó talpcsöves edényeken kívül még egyébb bizonyítékok is szólnak. Nevezetesen a *Torma Zsófia*-féle gyűjteménynek az a zsinórdíszű bögréje, melynek szabadon hagyott felülete csillagállat képét mutatja.³ Igaz ugyan, hogy a csillagállatnak csak öt karja van, a *Torma*-féle edényen meg hetet látunk, de ez tisztán készítője egyéniségének és annak az önállóságnak tudható be, melylyel a Délről kapott motívumot felhasználta. Egy másik bizonyítékunkat szintén a *Torma Zsófia*-féle gyűjteményből merítjük. Ennek edényei és edénytöredékei közt tekintélyes számmal vannak oly darabok, melyeken egész jól megállapítható felületüknek fényesre csiszolása, a mit Nyugaton csak szórványosan tapasztalunk. A trójai edényekkel és ezek töredékeivel mutatnak közeli rokonságot.⁴

g) *Hengeridomú edényeket* a hazai leletek közül Lengyelről,⁵ a külföldiek közül Pertosaról⁶ idézünk. Ez utóbbiak hengeresek ugyan, de egészen más típust tüntetnek fel.

Külön kell megemlékeznünk a

h) *harangidomú edényekről*, melyeket ívelt edényeknek is neveznek. A *Monteliustól* származó első elnevezés azonban találhatóbb. Belenyúlnak a bronzkorba is és a *Montelius*-féle déli és nyugati kereskedelmi út, illetőleg érintkezési vonal megállapításában oly fontos szerepet játszanak.⁷

Az agyagedények előállításának egyik technikai sajátossága, t. i. a kövér agyagnak homokkal, kavicszemcsékkel való *soványítása* is közös vonás nálunk, a külföldön s a trójai legalsó város agyagműveinél.⁸

Kőkori edényeink díszítése is Délre, Délkeletre vezet. Ez a díszítés háromféle: mélyített, plasztikus és festett. A mélyített díszítés vagy egyszerű ujj- és körömbenyomásokból áll, vagy pedig külön erre a célra szolgáló eszköz segítségével készített és a legválogatosabb összetételekben szereplő pont és vonaldíszítésből. Legfontosabb ebből a *szalagdész*, melynek elterjedése általános. A *zsinórdíszű* keramikát *Reinecke* elvitatja Magyarországtól⁹ *Götzével* és *Hoernessel* szemben.¹⁰

Az edények felületének egyhangúságát lényegesen csökkentik a most említett díszítések. Még jobban élénkíti a *mészbetéteség* és a *festés*. Amarról a legkimerítőbb tanulmányt eleddig *Wosinsky* írta¹¹ s Egyip-

¹ Arch. Ért. u. f. XI. 211. 1. és Italia is (*Paolo Garucci*: i. m. XXX. t.)

² U. o. 219. 1.

³ Abráját lásd *Wosinsky*: Az őskor mészbetétes edényei III. t. 8. sz.

⁴ Arch. Ért. u. f. XVIII. 98. 1.

⁵ *Wosinsky*: Tolna vm. tört. l. k. XXIX. t.

⁶ *Paolo Garucci*: i. m. XXVI. t. 2. 8. ábr.

⁷ *Montelius*: Die Chronologie der ältesten Bronzezeit 87–92. 1.

⁸ *Hubert Schmidt*: i. m. 1. 1.

⁹ Arch. Ért. u. f. XVIII. 253–256. 1.

¹⁰ *Hoernes*: Urgesch. d. bild. Kunst. 263. 1.

¹¹ Az őskor mészbetétes díszítésű agyagművészége. Budapest, 1904.

tomból származtatja, a honnan három különböző úton jutott Európába: a Balkánon és a Pirenei félszigeten át. Harmadik terjedési iránya Kréta, Cyprus, Hissarlik közvetítésével Románián keresztül Erdélybe vezet.¹

Ez a díszítési mód Északon Worms táján találkozik egy másik, Délkeletről jött, kultúráramlattal, mely magával hozza a *festést*.² Ennek hazai legdélekeletibb emlékeit a paphegyi³ és erödsdi⁴ leletekben találjuk, a legnyugatiabbakat pedig Lengyelről,⁵ Tevelről⁶ és Simontornyáról, Morágyról és Nyanyáról ösmerjük.⁷

Azok a jelek, a melyek pl. a *Torma Zsófia*-féle gyűjtemény edényei egy részén láthatók, analógiáikat a hissarliki és phrygiai hasonló cserepeken bírják.⁸ Gyári- vagy tulajdonjegyek-e, vagy pedig miképen *Torma Zsófia* hitte és hirdette, írásjegyek, egyike-másika pedig vallási vonatkozású jelek,⁹ — ma is nyílt kérdés. Annyi tény, hogy a primitív ember ma is tulajdonjegyekkel látja el a maga eszközeit, sőt barmainál, különösen a juhoknál is alkalmazza ezt. Nincs kizárva tehát annak a lehetősége, hogy ezek is ilyen tulajdonjegyek. Csak két példát említünk meg eme valószínűség mellett; egyet az irodalomból, a másikat az életből. *Herman Ottó* a magyar halászat könyvében hoz fel példát a hálónehezékeknek tulajdonjeggyel való ellátására;¹⁰ a magyarköblösi (Szolnokdoboka vm.) paraszt pl. juhait úgy jelöli meg a másokéval való összetévesztés elkerülése végett, hogy a jobb- vagy balfülön egy-két bevágást tesz, esetleg egy, vagy több karikát üt át.

Az agyagedények során kell megemlékeznünk az *idolokról*, a kőkorszak ember- és állat-ábrázolásairól. Az ember-ábrázolások *nőt* mutatnak. Férfi-idol alig van. A *Torma*-gyűjteményből ösmerünk egyet; *dr. Miloje M. Vassits* a jabloniczai neolith-telepben egyet se talált;¹¹ hiányoznak a butmiri-telepből is. Az állati ábrázolások a házi állatok képét mutatják. Megkapjuk ezek között a kecskét, juhot, szarvasmarhát, disznót stb. Hissarlik, Tiryns, Mykenae gazdagok ezekben. Középeturópában ritkábbak,¹² a *Torma*-gyűjteményben különösen nagy bőségben vannak meg. Hasonló bőséget tapasztalunk hazánk déli felén, az Alduna vidékén.¹³ Szoros összefüggésük már ma bizonyításra nem szorúl.¹⁴ A női alakok egy részénél a csipők kövérsége a régibb kőkori elefántcsont női miniatűr szobrocskákat juttatják eszünkbe.

*

Kétségtelen dolog, hogy az elmondottak alapján hazánk újabb kőkori temetkezése szorosan beleilleszkedik a hasonló korú európai temetkezésekbe. Nemcsak a forma, hanem a sírmellékletek nyújtotta rokon- és egyezővonások folytán is kétségtelen ez. Hogy ezek nem külön-külön fejlődtek ki, hanem közös forrásból fakadtak, abból következtetjük, hogy a leletek Egyiptomba, Kizsáziába és a görög sziget-tengerhez vezettek bennünket, mely területekkel hazánk kettős érint-

¹ U. o. 145. l.

² U. o. 147. l.

³ Arch. Ért. u. f. XXIV. 221—227. l.

⁴ Arch. Ért. u. f. XXVI. 375—377. l.

^{5—7} Tolna vm. tört. I. 133. l.

⁸ Arch. Ért. u. f. XVIII. 103. l.

⁹ Hunyadmegyei Tört. és Rég. Társ.

Évk. 1880—81. 29—34. l.

¹⁰ 162. l. 5. ábr.; — 168. l. 2. ábr.; — 170. l. 6. ábr.

¹¹ Die neol. Station Jablonica 3. l.

¹² *Hoernes*: Urgeschichte d. Menschen 95. l.

¹³ Arch. Ért. u. f. XVIII. 103. l.

¹⁴ *Dr. Miloje M. Vassits*: i. m. 31. l.

kezést tartott fenn: egyiket a *Montelius-féle nyugati*, a másikat ugyancsak a *Montelius-féle déli úton*. Ezek mellett a Kelettel is állandó összeköttetésben állott, nem is említve a vele közvetlenül érintkező területeket. Hazánk középponti fekvésének, számos és kényelmes összekötő útjának természetes következménye volt ez. Más kérdés az, hogy Egyiptom, Kisázsia stb. honnan merített, honnan kapta azt a kultúrát, melyet Európába továbbított? Megoldása a jövő nagy történelmi és régészeti feladatainak legfontosabbika.

Roska Márton.

Felvinczi György kurucz énekei.

Az első magyar színigazgató, *Felvinczi György*, 1706-ban adta ki legutolsó fennmaradt művét: *Claudiaca Musa Valde Dolorosa 1706* címmel. Kincses Kolozsvárunk pusztuló állapotát énekli meg benne. E korfestő költemény egy másolatára akadt *Thaly* Kálmán 1860 nyarán a Daniel-család vargyasi levéltárában. Felvinczinek ennél az egynél több műve nem került *Thaly* gyűjteményébe, de maradt fenn még a pusztuló Kolozsvárnál is érdekeseb, sőt szebb siralma, mely az erdélyi magyarság 1704-beli sok veszteségét kesergji el s ezek közt Kolozsvár mellett történt vereségét is. A jó ritmus, elég jó rímek és hangzatos alliterációkon kívül kivált a költő mélyen búsongó bánata vallanak meggyőzőn az ekkor Kolozsvárt megvonult s a várossal együtt nyomorgó és gyászoló Felvinczire.

A Kolozsvár melletti ütközetet *Szilágyi* így adja elé: Rákóczi Ferencz Teleki Mihályt küldte be 1704 nyarán Erdélybe 16.000-nyi kuruczczal. Az útközetben talált Beszterczét elfoglalták június 27-én s onnan Kolozsvár felé tartottak. A külvárosokat csakhamar megszállották s az elzárt belváros ostromához fogtak. A német őrség vitézül védte magát, de őszszel a vár mégis közel állt az eleséshez. Az ország katonai kormányzója, Rabutin, összeszedte minden erejét, kijött székhelyéről, Nagyszebenből s két és fél nap alatt Kolozsvárig hatolt. Megtámadta a külvárost védő kuruczokat s október 7-én legyőzte és elűzte azokat. Az eddig megtartott kettős várat gyengének találván, leromboltatta maga is némely helyeken a falakat s a várból kivont német őrséggel s a Kolozsvárt ejtett számos kurucz fogollyal együtt visszavonult szebeni erős fészékébe.¹

A magára hagyott Kolozsvárt legottan ellepték a visszatért kuruczok. Visszajött velök Felvinczi is s 1704 november táján itt írta meg s itt adta ki a magyarság romlását sirató költeményét, mely nyomtatvány a kuruczvilág letűntekor a cenzura üldözése miatt elpusztult s csak egy hiányos másolata maradt fenn az unitárius kollégium könyvtárában. Ugyanott a szenior a kurucz-labbancz ütközetéről az iskola naplójában csak ennyit jegyzett fel: Okt. 8-án (nem 7-én) az Óvart ostromló kuruczok az Egerbegy felől (az ajton—györgyfalvi völgyön, a régi római útvonalon) érkező Rabutin elé vonultak s a Sós völgyben vereséget szenvedtek. Sok gyalog, kevés lovas veszett el. Másnap Rabutin bejött a városba. (Fascic. Scholast. Rerum. III. 135.)

I.

Oh, magyar nemzetnek fényes koronája,
Hova lett hírednek zöldellő pálmája?
Elhullott zöld fádnak szép arany almája,
Hervadtságra jutott híres laurája.²

Régen hírrel névvel dicséretes valál,
Sokféle népeket zászlód alá hajtál;
Magyar Atillával³ nagy dolgot forgatál,
Mikor Scythiából e földre kijutál.

¹ *Szilágyi* Sándor: Erdélyország Története. Pest, 1866. II. k. 402. I.

² Borostyán.

³ Atilla magyar volt a régi krónikák szerint.

Szerencséd jobb szárnyán frissen röpült vala,
Széllyel ez világra kiterjedett vala.
Híred, mint pálmafa, nevelkedik vala;
Feltetszett csillagod szépen fénlík vala.

De jaj, hirtelen de gyalázatra jutál,
Kedves szép nemzetünk mint megcsufoltatál,
Gyászszal, siralommal, jaj, beborítottál,
Sok jaj s nyomorúság alá szorítottál.

Nyomorúságodnak kietlen árvíze
Rád tódul és megfojt keserűség íze.
Minden nemzet rajtad nevetséget úze,
Bánattal, csúfsággal megterhele tüze.

Már valamely felé szemeid fordítod,
Kedves nemzetednek veszedelmét látod.
Mindenfelé csak jaj s nyomorúság sorsod;
Meghervadt orczádat könyveddel áztatod.

Véreddel izzadoz ellenség fegyvere,
Minden ütközetben erősen megvere.
Gloriát, triumphust minden helyen nyere,
Ő miatta sok test a földön hevere.

II.

*Mindenfelé rólad siralmas verseket,
Irnak könyhullással teljes énekeket.
Mert mindenütt hagyál számtalan testeket,
Kiknek keservesen siratják esteket.*

Számtalan sok néped vesze Holdvilágnál,
Azután csakhamar Feketehalomnál,
Halomban rakaték Szebennek sánczánál,
Újabban most sok test hulla Kolosvárnál

Mikor ingyen¹ vélni nem is tudták volna,
Sőt jó reménységben köztök minden vala,
Bátran a nemesség utána nyomula,
Számtalan közülök hirtelen elhulla.

A föld habzik vala szép piros vérekkal,
Széllyel bétölt vala elhullott testekkel.
Mint vadak erdőken, szegények ebekkel
Vadásztatnak vala, vislással s kölykekkel.

Mindenfelé köztök, kik szaladnak vala,
Egy szoros utczában tolyonganak vala;
Más felől előttök német dandár vala,
Hátul szegényeket lövik s vágják vala.

¹ Hiában. — Itt az esemény leírása hiányzik, több, talán egy egész levél is elveszett.

Némelyeket rabul csúfságból elvittek,
Csufos mesterséggel csinált vasban vertek;
Egyptum éhsége alá rekesztettek:
Jaj, szegények, azok, mire születtetek!

III.

Ó szívet fonnyasztó, szomorú esztendő,
Kinek minden része keserúséggel jó,
Kedves nemzetünknek keserves jaj-szerző,
Sok szegény atyáknak szíveket epezető.

Ó siralmas anyák, mire születtetek?
Kedves magzatokat mire neveltetek?
Csaknem ketté hasad szomorú szívetek,
Sűrű könnyhullással telik meg szemetek.

Sok özvegynek szíve bánattak virágzik,
Halállal, étellel szívek is koczkázdik,
A melyekben sok bú s gondolat érkezik:
Szomorúság habja rajtok megütöközik,

Ki kedves magzatját, ki szép hütös társát,
Ki siratja bátyját, ki kedves rokonát:
Jajszóval említi Kolosvár határát,
Könnyével újítja ételét, italát,

Ó véletlen eset! ó, iszonyú romlás!
Ó szomorú példa, iszonyú pusztulás!
Megapedt lelkünknek nincsen vidámulás,
Orczánkron lecsordúl keserves könnyhullás.

Ó vért szomlyúhozó, vérszípó Harpyák,
Életünk fogyató vad fene bestiák!¹
Szomorú szíveket szaggató Erinnyák,
Erre neveltünk-é, kegyetlen Furiák?

Jaj, mire neveltünk nagy veszedelmünkre,
Kedves országunknak nagy veszedelmére!
Véres verejtéket izzadunk fejünkre.
Viselhetetlen gyászt hozál nemzetünkre.

Gyászolnak az egek nemzetünk romlásán,
Homályos a szép nap szörnyű pusztulásán;
Sírnak a csillagok megváltozott sorsán,
Kesereg a nagy föld vére kiomlásán.

*

Irtam ez verseket ezerhétszáznegyben,
Midőn nemzetünknek szép piros vérében
Úsztanak a szablyák Kolosvár völgyében.
Nyugossa meg Isten lelketek mennyégben!...

¹ Felvinczinek 1693-ban kiadott Comico Tragoediája személyei közt is ott láthatók a „pokolbeli Harpiák, avagy posták“. Tehát ott még nem bestiák, sem furiák. A kurucz költeményben e démoni szörnyekre való hivatkozás a pusztító labanczokat jellemzi, kiket az erdélyiek saját vesztőkre bocsátottak be országukba.

Kanyaró Ferencz.

Hajnal tündéres története.

Irta Nagy József. 1875.

Harmadik, befejező közlemény.

- 'S a hangnak szavára hágy [!] égy szép lovat lát
Meg szolal a Táltos mít parancsolsz gazdám
860. Akár a szívárványt érted le szagatnám.
Szol hajnal te jo ló nagy a kívánságom
Ot szeretnék lenni hol van szép virágom
Vigy ki innét engem a külső világra
E volna a szívem legg főbb kívánsága.
865. Szol a ló jo gazdám azt már meg tehessük
De előbb az asszont karoba ültessük
Aztán van égy ollo meg égy töje néki
Azt előbb kezéből még valahogy csald ki.
Mert aki az ollot kezébe veheti
870. Legelső szabonak magát nevezheti
A tünek pedig az a tulajdonsága
Hogy magától ugy var mint varó masina.
Rá kiált most hajnal megint a kofára
Hogy tüjét s olloját mingyárt elé adja
875. Nem volt mít tennie elé adá szépen
De hajnal sem hagyá a vén kofát épen.
Tiszta atzél kardját job kezébe veszi
A vén asszony fejét azonnal el metzi
Itt a vén embertől végső bucsut vészen
880. Lovára fel pattan utra kél egészen.
Nagy csengés pengés közt ki ér e világra
Már két éve ota nem látott hazába
Athéna váránál egy szép kis ligetbe
Kedves táltos lovát enni eresztette.
885. Itt tanácsot tartnak most a jo táltossal
Hogy és miképp legyen tovább a dologgal
Arany szörü lovát most le kantározá
A kantárt égy fűszfa oduba bé dobá.
A terv szerént maga bé ment a városba
890. Mingyárt égy szabohoz álla szolgálatba
A szabo mesternek hogy szüksége vala
Mert égy jo legénye ép az nap el halla.
Mond a Szabo mester azért bé fogadlak
Mivel hogy én a nagy király szaboja vagyok

895. Aztán férhez adja most három leányát
Kiknek esztendeje tarcsa mátkaságát.
Parancsot is kaptam 's pedig éppen mára
Hogy ide fog jönni a nagyobbik lánya
'S annak egy köntöst kel az éjel készíttni
900. Melyben a Templomba megy holnap eskünni.
Mig hajnal 's a szabo ezeket beszéllek
Egy négy lovas hinto kapuhoz érkezék
Kiszalad égy inas 's hát azt kérdik tölle
Hogy hát ithon vané az ő másztere.
905. Szol az inas ithon ben a szobába van
E szora égy szép lány hintobol ki pattan
Landalis lépéssel meg indul bé felé
Három gyönyörű szép szoba lány kíséré.
Szol a király léány jo napot mászter
910. Jo hogy szerencsém van beszélni kelmeddel
Tegnap írt levelem azt hiszem hogy kapta
Hogy mért jöttem önhez azt is tudni fogja.
A szabo mászter e nagy meg lepetésen
'S még is hogy a fejín ne maradjon szégyen
915. Nagy Complimentet hajt a szép leánynak
Szavái mint tudom ekképpen hangzának.
Hozta a szerencse felséges király lány
Minden tekintete egy égi szivárvány
Hogy mért vagyok enyíre kegyedtől tisztelve
920. Tudtomra adta ezt tegnapi levele.
Igérem is magam ha az ég akarja
Felségednek réám nem lesz nagy panassza
Mert olyan szép köntöst készítték az éjen
Mint szivárvány rogyog ott fen a kék égen.
925. A megígért és várt öróm, a szép lányt meg lepte
Hogy még a bucsut is színt el felejtette
Vissza repül gyorson fényes hintojába
A hová kíséré három szoba lánya.
A hinto azonnal mint a szél el tűne
930. A szabo és hajnal vacsorához ülle
Esznek mindenféle főt és süt étkeket
Amerikából jött nagy sárga tőkőket.
A vacsora után mondá a mászter
Haljátok legények az ora tízet ver
935. Mostan fekdjünk le aludjunk keveset
Aztán majd fel kelünk 's dolgozunk eleget.
A szabo és inas hogy le fekvének
Tiszta rengetetlen el szenderülének
Mikor már javába amugy horkolnának
940. Szolla most hajnal is az ő ollojának
No te ollo vágjad asztalon a vászon
De szabd hogy jól áljon a király leányon
Te meg tö varj Czifrán szépen meg tőczölve
Had legyen mit lásson majd a szabo szeme.

945. Hajnal e szavakat hogy száján ki szolja
Két percz alatt készen ált a szép rokoja
Fel akasza szépen a ruha fogásra
S ő meg le fekvűék égy szenyves vaczokba.
No de valahára hatot út az ora
950. Ekkor a szabo is fordul más oldalra
A kicsi Kanári dalol vírjadora
Bölcs máiszter teis ébredj dolgozora.
Fejét meg emelé Bárson vánkosárol
Szemeit ki törle a hosszu alvástol
955. Kiált az ínasra hallod Ignázt kelj fel
Eddig a piatzon mind el kőt a tejfel.
De a közbe mondja e miféle dolog
Szőkik kí a szivem belőlem ugy dobog
Miféle fény vagy égés azon a fogason
960. Kikel hogy a szemem fejemből pattanjon.
Nagy lármát út legott maga is fel ugrík
Vagy inkább az ágybol ijedtibe le bukik
Bétóri az orát foly belöle a vér
Semmi lette képpen ő magához nem tér.
965. Hajnal szemmel tartja 's jól lát mindeneket
Az ő máiszterén már meg történteket
Gondolja magába eszére téríttem
Tovább gyávaságát bíz ei nem nézhetem.
Méltóságos mester nagy király szaboja
970. Ugy látszik nem jártál a trojai csatába
Hogy ha királyodnak ily népei vadnak
Azok nem tesznek kárt semmiféle hadnak.
Hisz ott a fogason készen áll a köntös
S a mí rajta fénylik nem éges hát gyöngyös
975. A míg aluvátok magam el készítettém
Ha neked nem tetszik mingyárt szét vágom én.
Most a nagy szabo is őn magához tére
Veti más fél szemét a szép köntöskére
A szép mester művet nem tudja csudálni
980. Mondja hogy is lehet ily Czifrán csinálni.
Azonba az idő csak hamar el telék
A Torony órái a nyolczat el verék
Jön a király léány a köntös készen é
Kérdi a nagy szabot 's az felelt ít van né.
985. A szép király léány a köntöst felölté
Örömébe száját majd táltva felejté
Monda a szabonak nó jól el találta
Ezért őn is jőjön a lakodalomba.
A királyi burgba gyűlnek a vendégek
990. Grof herczeg urfik nem ám a szegények
A nász sereg immár össze van állítva
Kupta [!] szakács kondás mennek a templomba.
Az egész városba ki csak járni tudott
Ez öröm ünnepre a Templomba futott

995. A nagy szabo is a haját frizérozza
Remek pápa szemét orára akassza.
Mond Hajnalnak menyünk mú is lakziba
Nézzük meg valakin van é olyan ruha
A milyet te vartál és szabtál az éjel
1000. El megy most a hired a világon szélyel.
Oh mond hajnal gazdám oda nem mehetek
Ily vásott ruhába meg nem jelenhetek
Hisz az egész világ csak engemet nézne
Azt hinnék én vagyok az ördögök kémje.
1005. Szabo és az inas ketten el ballagnak
A ház őrzés pedig juta most hajnalnak
De ő is othon hogy meg ne unja magát
Ot hagyá a házat 's fel keresé lovát.
A kantárt kirántja a fűzfa oduból
1010. Meg rázza 's jo lova ki jó egy bokorból
Tiszta sárga részből szőre 's szerszámai
Hajnalnak is ilyekké váltak ruhái.
Fel pattan lovára 's azt mondja most neki
Repűly fel most velem 's mikor a nép jó ki
1015. A templomból; — akkor járj égy karamontzát,
Hogy az egész világ bámulja meg magát.
Ugy is lón a jo lo a Templomhoz ére
Midőn a sokaság a templomból jönne
Mindnyájon azt mondják ez égi jelenet
1020. De aztán nem is más maga Péter lehet.
Azonban csak hamar mindenek láttára
A jelenet el tűnt ki tudja hogy hova
Csak hogy mikor a szabo a házához ére
Hajnal ott találá égy Padon heverve.
1025. No mond kedves Szolgám hittalak s nem jöttél
Pedig ugy é Ignátz? mióta születéttél
Ilyen lakodalom nem lesz tán nem is volt
Hisz ott szt. Péter is lovastol jelen volt.
Elhiszem mond hajnal már a szép lehetett
1030. De mi haszna engem ha meg nem lephetett
Más különben én ott nem szeretek járni
A hol annyi urat meg dámát kel látni.
Mond a szabó szolgám e még csak valami
De holnap neked is velem el kel jönni
1035. A középső léányt fogják meg esketni
Annak még az éjen köntöst kel csinálni.
Az nap örömök közt csak hamar el telék
A nagy város népe a lakzit beszéllék
Estére kerülve a szabó 's az inas
1040. Alunni fekűsznek 's alszanak mint a vas.
Hajnal megint fel kél a köntöst ki szabja
Ezt is ugy mint a mást szépen össze varja
Reggelre kerülve fel költi gazdáját
Mond ne hogy mint tegnap bé törje az orát.

1045. Ez nap is mint tegnap örömmel le jára
 Most kerül már a sor a kisebbik lányra
 Ez is nagy szomorán el jó a szabohoz
 Hogy köntöst varasson a lakadalomhoz.
 Mond a lány, — máiszter csináljon nekem is
1050. Egy köntöst nem bánom ha Czífra nem lesz is
 Mert nekem nem öröm lesz a lakadalom
 Szívemben úgy érzem nincsen nyugalom.
 Ezzel vissza tére a királyi burgba
 A nagy szabo mester most pedig azt mondja
1055. No most jó legények aludjatok bátron
 Ennek a léánynak nincs nagy kedve látom.
 Szinte most mint máskor hogy elaluvának
 Hajnal az alkalmot használlá magának
 Elő veszi tőjét 's jó szabo ólloját
1060. S mondja haljátok meg szívem kívánságát.
 Rosaporbarna szín e köntösnek valo
 Nillvizszürke Stafét lesz réá varando
 Varsolangszin lilás legyen a krepli
 Páter kázmer szakál szőrrel varjátok ki.
1065. Hajnal hogy el mondta szive kívánságát
 A köntös már készen azonnal elő ált
 Szebb volt a gyémántal villogo ékszernél
 Többet ért egy hordó aranynál hétszernél.
 Gondokodik hajnal hogy és mikép legyen
1070. Hogy a bölcs máiszter majd meg ne ijedjen
 Mert a köntös nem csak fényes és világos
 Hanem a hétszinü szivárvánnyal páros.
 Lassu hangon kezdé a szabót költeni
 Mond, — gazdám az ora már a nyolczat veri
1075. Legyen szíves lábra állani ha tekszik.
 Hisz az ember meg hal ha örökké fekszik
 Annyit tesz a szabo a fejét fel tarcsa
 Kancsal szemivel a köntöst meg pilantsa
 De hogy azt meglátja ki fogy erejéből
1080. Egyet sem mozdulhat le fekvő helyéből.
 Hajnal hideg vizet önte a fejére
 Egy nagy jukas kulcsot bé dug a mejébe
 Jól meg surolgatja az úteg ereit
 Mig végre a szabó magához jó megint.
1085. Mond, — oh kedves szolgám a te mesterséged
 Csúdálkozom hogy a fejedbe meg férhet
 Hiszen én ha olyan köntöst csinálhatnék
 Nagy görög országnak királyává lennék
 Ugyan kedves szolgám téged szépen kérlek
1090. Beszelnéd el nékem ki, és hol, szült téged
 Nagy urí nemzetből kel legyen a rangod
 A mint veszem észre úgy hozza a hangod.
 A szabo az ágyba többet is szol vala
 De nagy csengés pengés szavát megzavarta

1095. Jón a király léány szomorú képével
 Azért nem szolgálhat többet legényével.
 Hogy a király léány a szobába jöve
 A Czifra köntöshez nem nagy kedve leve
 De hogy a jó szabót meg ne keserítse
1100. Azonnal magára mingyárt fel öltötte.
 Mond a szabo ekkor felséges lány bánom
 Hogy öröm ünnepe ma meg nem láthatom
 Kicsit rosszul vagyok tán soká aludtam
 De csak halgassa meg hogy én mit álmodtam.
1105. Kegyed menyen vala nászal a Templomba
 Vőlegénye mellet 's a nász nép meg állá
 Az égi jelenet aranylón le szála
 Vőlegénye nyakát egy kardal elvágta.
 Ez igaz csak álom, de én szépen kérem
1110. Ne hogy a nagy álom kegyeden bé teljen
 Szép fehér zászlokkal 's papokkal menyenek
 Ha jó a jelenet hát tömjénezenek.
 Király lány és hajnal az álmodat halgatá
 Egyik sem szól rája hajnal meg jól tudá
1115. Hogy az álomnak ma bé is kel hogy teljen
 Az ő kardja még ma rokat kel hogy szeljen.
 A léány a hogy jött úgy vissza sietet
 A kastélyba készen talált mindeneket
 A nász nép meg indul a szertartás szerint
1120. Hogy a templom felé eveznek megint.
 Azonban hajnal is hogy gazdája beteg let
 Azt mondja meg nézem az öröm ünnepe
 Lábra kél el szalad hamar a ligetbe
 A fűszfa oduból a kantárt ki vette.
1125. Meg rázza 's azonnal jó lova öt termék
 Finom arany vala rajta minden kelmék
 Fel öltözék hajnal 's fel pattan lovára
 Egy minuta alatt a nász felett jára.
 'S Éppen midőn a nép templom körül álna
1130. Az égi jel képbe most hajnal le szálla
 Szola tő érdemes nagy rendű urfiak
 Haljátok szavaim ezek új modiak.
 Itt ez a vőlegény azt akarja éppen
 Hgy egy király léányt réá szedjen szépen
1135. Pedig ő csak roka az én személyemben
 Mit érdemel tehát a görög törvényben.
 Kiálta a népség rá hatalmas éljent
 Mű hát réád bízunk e nagy ítéletet
 Ha ő ily nagy csalás bűnét követte el
1140. Megérdemli, kardod hogy nyakát vágja el.
 Hajnal sem szegődik sokat a népekkel
 Tiszta atzél kardját fogja jobb kezével
 El vágja a rokábol lett legén nyakát
 Izról porrá rontja annak minden csontját.

1145. Most Hajnal 's a léány egymást megölelik
 Szerelmi csokokkal egymást édéllik
 Bé menének a nagy márványos templomba
 Egy öreg Gvárdián őket össze adta.
 Az esküvés után a királyi párra
1150. Hat fejr hattyu ló a kapuban vára
 Fel ülle az uj pár gyémántos hintóba
 Ugy kísérte a nép a királyi burgba.
 Meg hallá Pandion lánya történetét
 Zilált haragjába ki fakasztá dühét
1155. Átkozta a róka születése helyét
 Hogy így rá szette volt hajnalt, kedves vejét.
 Fordul a nagy király most az uj vejéhez
 Nyulla jobb kezével hajnal jobb kezéhez
 Mond ; mivel szolgáljam tündérés munkáid
1160. Mivel fizessem meg sok fáradságaid.
 Három szép leányom el rejté valami
 Rollok nem lehetet világon hallanni
 Te a más világra kész valál el menni
 Csak hogy kedvem tölthessd ez volt ám valami.
1165. Te a más világról őket vissza hozád
 Értök életedet nagy kotzkára adád
 De, mi a több, levél te arra kénytelen
 Egy évig kinlodál azután szüntelen.
 A mi a pénzt nézi pénzem elég vagyok
1170. De pénzel fizetni téged kevés nagyon
 Lányom 's királyságom tied lássa az ég
 De te ki fizetve akkor sem lehetz még.
 Szerelem rozsái ifiúsággal el hulnak
 Pénz és a királyság idővel el mulnak
1175. Barátság nyájasság égy ideig tartnak
 Ezekből nagy jövőt ne remély magadnak.
 Én már öreg vagyok sokat tapasztaltam
 Mit ha te jönak látz ezeket gondoltam
 Hogy emlékezeted jövőre menyen át
1180. Történeteidből irjunk historiát.
 Ne hogy pedig azokból de semít el vegyen
 A vagy mi nem történt ne hogy ahoz tegyen
 Gondolom hogy van itt égy ember dáczián
 Ypszilon a neve Dáriustol ugy hallám.
1185. Jo is lenne még pedig ugy iratni
 Ott közel a vége felé írná ki
 Saját nevét két versnek az elején
 Inkább jól meg fizetnök mert az az ember szegény.
 Hajnal jonak látá Ipája tanácsát
1190. Örömébe ösze veré sarkantyuját
 Két hónapig tartá menyegző vigalmát
 Ezek után kézhez vevé királyságát.
 Többi testvérek is belé egyezének
 Ők hercegi czímmel megelégedének

1195. Hajnal 's szép Idilko sokáig rogyogtak
A görög nép mindig boldog volt alattak.

vége.

It már a regémnek vége
A Tél is szint véget ére
Félre dobom hát a pennát
Meg fogom az eke szarvát.

1200.

* * *

A XVI. századi elbeszélő költészetnek ha tán nem is legértékesebb, de bizonyára legköltőibb termékei a regényes vagy széphistóriák. Maga a műfaj, a versbeszedett énekmondás, már akkor kimegy divatból: levitézlik, mint nem sokkal előbb a hegedősök gárdája. A mí azonban bennök szép história, azon még sokáig kap az izlésben és irodalmi szükségletben még meglehetősen egységes olvasó közönség. A *Vitéz Francisco*, Árgirus királyfi és a hozzájuk hasonló hősök még sokáig foglalkoztatják a későbbi kor képzelődését egész a *Hármas História* naiv mesegyűjteményéig. A XVII. sz. vége felé azonban kezd elválni a nép és a tanult osztály izlése és irodalmi szükséglete s azóta az irodalom semmit se tud a Vitéz Franciscokról, most már igazán levitézlettek a kunyhókig, a ponyváig. S az irodalomtörténetnek, úgy látszik, egyéb dolga van, hogysen ott kereskedhetnék utánuk. Pedig nálunk a ponyva is megérdemelné egy kis figyelmet, népmeséink meg éppen kínálva kínálkoznak a tanulmányozásra. Hiszen anyaguknak egy része ugyanazon forrásra vezethető vissza, mint a XVI. század szép-históriái, a *Gesta Romanorumra* s a középkor egyéb mesegyűjteményeire. Nem szükséges mindjárt *Argirus királyfi* vagy a kevésbé népszerű *Apolloniusra* (*Gaal József Magyar népmese* Gyűjt. III. 52 mese) hivatkoznunk, elég a népmeséinkben bőven előforduló idegen nevekre gondolnunk. A széphistóriák egy része maig népmeséinkben él tovább. Hogy egészen nyomon lehessünk, a levitézlett műfajnak egy kései szülötte is előkerült: Pandion királynak három lányáról. Szerzője Tordátfalvi Nagy József, székely földmives gazdaember, Nagy József kolozsvári tanító édes apja. Olyan falusi népköltő, a milyent az Erdélyi Múzeum Egyesület első vándorgyűlésén *Seprődi János* mutatott be ugyancsak a Székelyföldről. A különbség csak az, hogy Nagy József sohasem áhítozott irodalmi babérra, nem kopogtatott a szerkesztőségek ajtaján s nem verte a mellét, hogy ő ilyen meg olyan *vadvirág*, hanem otthon ült, hogy a lakodalmak és keresztelők, a papbeiktatások és kibúcsúztatások s más egyéb képzelhető sokadalmak versfaragója ő legyen. Iskolázottsága nem volt sok, de olvasottsága s világlátottsága annál nagyobb. Tizenkét évi katonáskodása alatt sokáig volt Olaszországban, Petőfit könyv nélkül tudta s a székely embert jellemző kiváló értelmességében volt valami nemes, szelid humor s nem közönséges költői fogékonyság. A tavasszal halt meg 75 éves korában.

Lakodalmi versei és köszöntői mindenütt elterjedtek s ismeretek a Fehér-Nyikó völgyén, irodalom- és műveltségtörténeti szempontból azonban sokkal értékesebb ezeknél a főntebb egész terjedelmében bemutatott költemény, melyet 1875-ben írt. Költői mérték és elbírálás alá állítani természetesen ezt sem lehet és nem szabad, ámbar nekem

úgy tetszik, hogy van Nagy József nyelvében és verselésében valami, amit sok nagyon is modern *költő*nél hiában keresünk. A versírásnak mai technikai fejlettsége s az irodalmi ízlés kényessége korában, nemcsak hogy semmi értelme nem volna, de nagy igazságtalanság is lenne a nyomdafesték után sohasem síró népköltővel szemben költői mértéket alkalmazni.

Nagy József versének irodalomtörténeti, néprajzi s kivált műveltség-történeti becse van. Az irodalom az időre bízza annak kiválogatását, mi maradandó, az irodalomtörténet, mely az egyes műveket és műfajokat történeti összefüggésükben szemlélteti, nem közömbös az iránt, hogy a nemzetnek az irodalom sánczain kívül rekedt része honnan szerezte és szerzi a maga irodalmi táplálékát. A nemzeti lélek tanulmányozójára meg igazán érdekes, ha olykor-olykor be-bepillant a par excellence irodalmi életet nem élő nép önfejlesztette irodalmába, kivált a mai eleven irodalmi hatásoknak minden faji és egyéni eredetiséget nivelláló korában. A műveltség-történet meg a néprajzzal együtt valószínűleg behúnyja a félszemét, ha nem veszi észre, ha nem méltatja figyelemre ezeket a mindinkább ritkuló népi énekmondókat. Míg akad itt-ott *hegedőse* egy-egy eldugott falunak, de ma holnap csak fehér holló számba mennek a sok mucsai Titán Laczik meg a Hazafi Vrai Jánosok és társaik között. Ez utóbbiak eddigelé is alaposan tönkre tették az egészen más fából faragott Nagy Józsefek hitelét.

A *A tündéres történet* rövidre fogott meséje ennyi.

Dárius idejében a „sorkon forduló“ Athena várában egy szegény asszonynak 40 évi terhesség után három fia születik egy éjszaka (estve, éjfél tájban s hajnalban, innen a nevük), de rögtön el is tűnik mind a három. Ugyanígy járt ugyanott Pándion király is a három lányával. Csellel megkeríti a király a három fiút s megnyeri őket, hogy induljanak el lányai fölkeresésére. Egy hosszú lánczon — testvérei sikertelen kísérlete után — Hajnal ereszkedik le az alvilágba. Megtalálja és megmenti a három lányt a 7, 9, illetőleg 12 fejű sárkány hatalmából s ugyanott, ahol egy évvel ezelőtt leereszkedett, föl húzhatja testvéreivel a három lányt, de mikor maga akar felülni, egy sánta róka ugrik a kosárba s húzhatja föl helyette magát, miután a fején átbukva egészen Hajnal formáját ölti magára, Hajnal pedig lent marad. Hosszas bolyongás után beáll pakulárnak egy öreg vak emberhez. Szándékosan a tilosba hajtja juhait, emiatt bajba kerül, de ügyes furlanggal megmenekül, sőt a tündérek segítségével gazdája szemévilágát is visszaszerzi. Aztán egy 90 tojáson kotoló vén boszorkánytól elszedi a varázssípját, varázsollóját és varázstűjét. Belefű a varázs-sípba, mire egy táltos áll elé, hogy föl röpjítse a felvilágra. Ott egy szabóhoz áll be inasnak. A három király-lány éppen esküvőre készül Hajnal két testvérével meg az ál-Hajnallal, csak a ruhájuk nincs még készen. Hajnal elkészíti varázstűje és ollója segítségével, aztán a kellő pillanatban felül a táltosra, a lakodalmas nép közé rugtat, leálcázza és összeapritja a sánta rókát s aztán maga tart lakodalmat a legkisebb leánynyal, a gyönyörűséges Idilkóval.

Ez a mese rövid tartalma. A szerző előszavából tudjuk, hogy gyermekkorában hallotta a mesét s azt foglalta versbe. A mese valóban ismeretes is. Mailand Oszkár nagyjában ugyanezt a mesét jegyezte le

Szovátán.¹ A különbség nem sok, de lényeges. A szovátai mese kissé elszíntelenedett s költőiségéből is sokat veszített. A sánta róka helyett cigánylegény szerepel, a testvérek a cigánylegénnyel egyetértve hagyják cserben Hajnalt. A sárkányok helyett óriások szerepelnek, még pedig meglehetősen goromba legények: csak úgy vagdossák pofon a szép királykisasszonyokat. Egészen más a két mesében Hajnalnak a vak majorosnál való szereplése, különbség az is, hogy a szovátai mesében Hajnal kovácslegénynek áll be a felvilágra jövele után. Legérdekesebb s meséink eredetére és forrására nézve legtanulságosabb eltérés azonban az, hogy Pándion királyról, meg Athéna váráról csak Nagy József meséje tud. Fbből látszik, hogy a meséről legelőbb az efféle lényegtelen s legfeljebb csak az irodalomtörténet előtt érdekes vonások foszlanak le.

A mese egyéb változatait Majland Oszkár megtalálta *Gaál* György és *Erdélyi* János gyűjteményeiben is.

Érdekesebb volna a mese eredetét és forrását megtalálni. Nekünk eddigelé nem sikerült. A mesét az eredeti helyesírással adtuk, apró jegyzeteinket a szöveg alatt. A *-os jegyzetek azonban a Nagy Józseféi.

Pálfi Márton.

¹ Magyar népkölt. gyűjt. VII. köt. (Hajnal, Vacsora és Éjféle.)

Adalékok

a Régi Magyar Könyvtárhoz.

Ötödik közlemény.

92.

Kolozsvár. 1698.

CATECHESIS. | AZ AZ | KERESZTÉNYI VALLÁSRA | való tanítás. | *Melly* | Az Erdélyben lévő Unitária Ecclefi- | áknak és Scholáknak fizükségek- | re moftan ki botsátattott. | KMITA ANDRASNE | költségével. | KOLOSVARATT. | Az Unitária Ecclesia Typufival, | Anno 1698. ||
12° A—E = 60 sztlan lev.

Erdélyi Nemzeti Múzeum. — Kolozsvári ref. kollégium.

Kolozsvár. 1698.

CATECHE- | SIS. | *az az:* | Keresztényi Vallásra | való tanítás. | *Melly* | Az Erdélyben lévő Unitária | Ecclefiáknak és Scholáknak | fizükségek- | re moftan ki | botsátattot. | KMITA ANDRASNE | költségével. | KOLOSVARATT, | Az Unitária Ecclesia Typufival, | Anno 1698. ||
12° A—E = 60 sztlan lev. [*Keretes címlappal és szöveget záró díszszel.*]

Kolozsvári ref. kollégium.

Szabó Károly e két kiadás közül a RMK. I. 1522. sz. alatt melyiket írta le, nem lehet megállapítani.

93.

(Pápa. XVII. század.)

[**Papi diploma.**] *Lecturis omnibus Salutem. Quoniam fidelis ille Jesu Christi Præco, & Apostolus Paulus gravissime præcepit, ne cui cito manus imponantur, sed ut ii, qui Episcopatum desiderant honestum Testimonium ab extraneis habentes probentur prius deinde sic ministrent. Significamus harum serie hunc fratrem nostrum [Mólem Chok] legitimam ab Ecclesia [Szent Király Szabadiensi] vocationem habuisse, & eosdem de sana ipsius Conversatione honestum testimonium tulisse, ac sic tandem in frequenti synodo nostra celebrata, diligenter a nobis probatum & examinatum fuisse, ac secundum ritum & Consuetudinem Ecclesiæ solemniter ordinatum & ad docendum, administrandumque Sacramenta, communi Ecclesiæ suffragio emissum esse. In cuius rei firmiter testimonium, has nostras litteras authentico dioeceficos nostræ sigillo munitas, eidem dedimus, & Ecclesiis omnibus vigore præsentium, ipsum Commendamus, Datæ in Papo Kaid Anno Domini [1663] die [17.] Mensis [Junii.]*

Ezen egyleveles nyomtatvány **eredeti példáját nem ismerjük**. Szövegét **Tóth Ferencz** tartotta fenn számunkra „A helvétziai vallástételt tartó Túl a Dunai főtiszteletű superintendenciában élt superintendensek, vagy református püspökök élete, e jelen való időkig lehozva. (Győr. 1808.)“ cz. munkája 118—119. lapjain. E nyomtatvány nemcsak egyháztörténeti, hanem fontos könyvészeti becsű is. Tóth Ferencz idézett munkájában a következő megjegyzést írta hozzá: „Ezen papi diploma nemcsak azért fontos, mivel a chronológiára, melyet ekklesiái íróink annyira és a historiáknak zürzavarban való hozásával közönségesen elmellőztek, ebből bizonyos világosságot vehetünk, hanem azért is, mert tudtomra a Túl a Dunai superintendenciában ez a legelső **nyomatott papi diploma**, a mi a jó rendnek jele és már ezután illyeket említünk meg, de a melyek csak formájokra nézve egymástól különböznek“.

A szövegben a [...] közé tett szavaknak valószínűleg hely volt hagyva s csak alkalomszerűleg töltötték ki, de ezt s valamint azt is, hogy pápai nyomtatvány-e, csak egy eredeti példa alapján lehetne eldönteni.

94.

H. n. 1701.

[**Ordinatio ecclesiastica Leopoldi I.**] LEOPOLDUS DEI | GRATIA Electus Romano- | rum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dal- | matiaë, Croatiaë, Sclavoniaëque &c. Rex, |

Datum in Civitate Nostrâ Vienna Auftriæ die 9. Mensis Apri- | lis Anno Domini Millesimo Septingentesimo primo, Regnorum Nostrorum Ro- | mani quadragesima tertio, Hungariæ et reliquorum quadragesimo Sexto, Bo- | hemiæ verò quadragesimo quinto. |

S. l. a. et typ. 2° A₁₋₄ = 4 sztan lev.

Leopold, Mátyássovsky László nyitrai püspök és Somogy Ferencz aláírásával hitelesített példa.

Erdélyi Nemzeti Múzeum.

95.

H. n. 1701.

SACRAE ROMANORUM | IMPERATORIÆ, nec non Germa- | niæ Hungariæ Bohemiæque &c. &c. &c. | Regiæ Majestatis, Domini Dõini nostri | Clementissimi Decreti, 12 mâ Decemb. | 1701. emanati Copia. || LEOPOLDUS DIVINA | favente Clementiâ Electus Ro- | manorum Imperator semper Augu- | ftus &c. |

Datum in Civitate nostra Viennæ, die duodecima Decembris Anno | Millesimo Septingentesimo primo, Regnorum nostrorum Romani | Quadragesima quarto, Hungarici Quadragesimo septimo, Bohe- | mici verò Quadragesimo sexto. |

S. l. a. et typ. 2° 1 lev.

Erdélyi Nemzeti Múzeum. (Benkő József gyűjteménye.) — **Kolozsvári ref. kollégium.**

96.

Nagyszombat. (1701.)

CALENDARIUM | TYRNAVIENSE, | AD ANNUM | JESU CHRISTI, |
 M. D. C. CI. | Primum post Intercalarem ordine, | re tamen non Inter-
 calarem. | AD | MERIDIANUM TYRNAVIENSEM, | AD | Elevationem
 Poli 48. Graduum. | IN USUM HUNGARIÆ | ET | VICINARUM PRO-
 VINCIARUM. | OPERA, ET STUDIO | Aftrophili cujuſdam è Societate
 JESU, | in Archi-Epiſcopali Univerſitate Tyrnavienſi, | in Hungaria. | Cum
Privilegio Sacræ Cæſaræ, Regiæque Majeſtatis. |

TYRNAVIÆ, Typis Academicis, per Joannem Andream Hörmann. ||
 [Keretben.]

Hozzájárul külön címlappal:

PROGNOSIS | CONJECTURALIS | ASTROLOGICA, | AD ANNUM |
 A | CHRISTO | NATO | M. D. C. C. I. | PRIMUM POST INTERCALAREM |
 ordine, non tamen re Intercalarem. | AD | Elevationem Poli 48. Gra-
 duum, | & Meridianum Tyrnavienſem, | vicinarumque Provinciarum. |
 CUM PRIVILEGIO CÆSAREO. || [Keretben.]

$4^{\circ} A - D_2 + E - H_2 + * - *_2 = 30$ sztan lev.

Szabó Károly RMK. II. 2078. sz. a két csonka példáját említi. Teljes példája az Erdélyi Nemzeti Múzeumban, gróf Kemény József: Collectio Minor Manuscriptorum Historicorum cz. kézirati gyűjteményében. (Tom. XXVI. 4.) E példa gróf Kálnoki Sámuel erdélyi udvari kancelláriusé volt, ki az egyes lapok közé kötött tiszta levelekre jegyzeteket írt.

Az aláhúzással jelzett sorok vörös nyomással.

97.

(Kolozsvár. 1702.)

Borbereki Alvinczi Péter temetési emléklapja.

TÖRV ASSÁG | Mellyet mind után pél-
 dában | TEKIN[TETES ÉS NEM]ZETES | BOR[BER]EKI | ALVIN[CZI]
 PETER | Erde[lyországán]ak | I[télőmestere] | KI minekutánna tizttes-
 séges szüléitől Alvinc[zi ö gyenge gyermekségében
 a' tiztességes tudományok | gyakorlására vitetett volt a' Fejérvári Col-
 legiumba: a' holott- [rem]énséget nyújtván, az Országnek
 akkori bődogtalan állapotjában által ment | a' Kolosvári Collegiumba;
 a' holott tsak hamar annyira épült [kiv]ánták gyermekeik
 mellett tanítói szolgálatját. Annakutánna a' külső dolgokba-is | belé
 tekintvén, hafznos eszköznök iteltetett a' Méltóságoktól, ki
 a' minthogy mind ezekben, mintegy garábitsokon, tiztességesen elő-is
 ment. | Mert az Urak szolgálatjok mellől, a' Méltóságos Erdélyi Feje-
 delemtől elsőben a' Fejedelmi Ház, mind a' Fiscalis

egész Józfégnak Praefectusságára hivat- | tatott; mellyben igen ditsé-
retesen, ritka példájú hűséggel 's serénységgel magát
is együtt viselte. E' kettős nagy tiszteit mellé érkezék, nagy betsületire
ugyan, | de nagy terhére-is az Itélő Mefterségnek nagy és ki-terjett
tekintetü tiszti; melly , viselt Ez állapotjában, tiztes-
séges keménységü, serény gondos vigyázású | Meftersége alól, olly fok
érdemes személyeket botsátott ki, kikkel ma is Vármeg
ni, Notariusi és Procuratori rendekben. Végre a' Nemes Erdély Or-
szága, | Isten igazgatásából, a' Felséges Római Császár és Magyar
országai Király ö Fel és Deputatio nevezeti alatt igaz-
gattatnék e' Haza, minden Gyűlésekben Fő | Notariusi hivatala volt.
E' mellett a terhes Fő Commissariusi hivatalban reteti,
és nem magájé, példája lehet abban-is. Az Ország meg-nyugodván
ilyen | hűséges fiában és szolgájában, íolennis Fő Követséggel-is, nagy
szoros ügyében [koro]nás Királyunkhoz el-küldötte: a'
hol esztendeig tartó hofszas esdedése után | amaz 1691 esztendőbéli
kegyelmes Diplomát szerzette. Es noha terhes go d
ennyi erőtlenségei-is a' közönséges munkából ki nem vehették, mind
addig, míg | szolgálván mindennek, mint a' gyertya, el-fogyott, a' Ha-
zának nagy kárára, Feleségének, és nevetlen
hat árva gyermekeinek el-felejthetetlen keferúségekre, | 1701 esztendő-
ben, I Borberekí egyik házánál. | Közönléggessé t..
..... [K]OLLEGIUMTÓL. |

[Ezután 4 hasábban a versek következnek.]

- I. hasáb : Gyarló életünknek nemes *Ethicája*,
Melly természetünknek oktató *Scholája*,
Köteles tiztünket három rézre ízabja,
Jó litenünknek-is ez *sententiája*.
Először litenhez
- II. hasáb : Igazat hamissal bé-ízín
Leg-nagyobb Anyának ezt
Ennek lelket adtak, 's If
Földi emberekkel olztán i
- III. hasáb : mellyre embereket
..... ves természet,
..... ölok a' mint lehet
..... goknak jó rendet.
- IV. hasáb : Más *disciplinát*-is magának választott,
Melly a' ízent írással tart egy igazságot,

Politia ennek neve, e' Világot
Mellyel igazgatni szokták 's a' Dolgokat.

E töredékes egyleveles nyomtatványt 1906 tavaszán áztattuk le a **kolozsvári ref. kollégium** könyvtára egyik könyvének füzött példájáról, melynek belső borítólapja volt. A díszes keretbe foglalt s körülbelül 57 cm. széles nyomtatvány könyvészeti bece abban rejlik, hogy 1702 előtti teljesen magyar nyelvű temetési emléklapot ez idő szerint nem ismerünk. A könyvkötő csak $\frac{1}{3}$ -át mentette meg az utókor számára. A felső résznek közepéből a megmaradt résznek $\frac{1}{4}$ -de, az alsó rész pedig teljesen hiányzik. A versekből is csak 4—5 sor maradt meg s annak is egy része töredékesen. Bár a nyomtatás helye és éve hiányzik, kolozsvári nyomdaterméknek kell tartanunk s a nyomtatási évet, mivel Alvinczit 1702 januárius 20-án temették el, 1702-re tehetjük. De nemcsak könyvészeti, hanem család- és irodalomtörténeti szempontból is becses s még becsesebb volna, ha teljes szövegében ismernők. Még így is megtudunk egyet-mást Erdély kiváló közjogásza ifjúkoráról és neveltéséről. A hiányok egy részét sajnos még megközelítőleg sem tudjuk kiegészíteni s még azt sem tudjuk eldönteni, hogy kik voltak az ítélmester szülői? (V. ö. *Genealogiai Füzetek*. VI. évf. 2. szám.)

98.

H., év n. (1704.)

Univerſis Orbis Chriſtiani Principibus, | & Rebus-publicis, nec non aliis quibusvis | Præſentes has Patentes Noſtras viſu- | ris, lecturis & legi audituris. | NOS FRANCISCUS DEI gratiâ Princeps RAKOCZY | de Felső Vadáſz, Comes de Saáros, Dux Mun- | kátsienſis & Makoviczenſis, Dominus perpetuus de Sáros-Patak, Tokay, | Regécz, Etsed, Somlyó, Lednitze, Szerents, Onod, &c. Salutem à | Duce juſtorum Ar- | morum DEO, & felicia quævis. || Sciat Orbis Chriſtianus, eam unice animi | Noſtri, Confœderatumque Hungarorum fuiſſe ſemper, effeque | in præſens propoſitionem, . . . ſtb.

Datum ex Caſtris Noſtris ad Ujvarinum poſitis. Die | vigefimâ prima Menſis Novembris. Anno Milleſimo Septingenteſimo quarto. | [A 4. lapon.]

[A 4. lapon]: *SERIES | Actorum Schemniczienſium factum | Armiftitii pro- | jectati tangentium. | Et quidem: | Puncta, Condiciones Armiftitii ex parte Sacra- | tiſſimæ fuæ Majeſtatis exhibentia, ſequenti effent ſub tenore. |*

[A 6. lapon]: *Reſolutio veró ex parte Hungarorum | Confœderatorum ſuper Puncta, Condiciones Ar- | miſtitii ex parte fuæ Majeſtatis Cæſareæ exhibentia, ſonat in hæc verba, & quidem: | Ad Primum ſtb. [I—XI. pont.] Actum in Caſtris ad Gyöngyös po- | ſitis. Die 2da Menſis Septembr. Anno Milleſimo Septingenteſimo Quarto. [A 7. lapon.]*

[A 8. lapon]: *Puncta alia Armiftitii innovata à Commiſſione | Cæſarea per Mediatores exhibita, hunc referunt ſenſum. |*

[A 10. lapon]: *Replica autem ad immediatè præmissa | Armistitii Pnncta
Deputationis Confæderatorum Hungarorum sub- | sequentes
habet continentias. |*

[A 12. lapon]: *Postulatum Comissionis Cæsareæ ad Replicam | proximè
præcedentem, sequitur in hæc verba: | stb.*

[U. o.]: *Rescriptum deputationis ad illud, hujus | est tenoris. |*

S. I. a. typ. (1704.) 2° A—C = 12 l.

Erdélyi Nemzeti Múzeum. — Kolozsvári ref. kollégium.

99.

Kolozsvár. 1705.

[**Énekes könyv.** Kolozsvár. 1705.] 12°

Hozzájárul külön címlappal:

SZENT | DÁVID KI- | RÁLYNAK | és | PROFETÁNAK | SZAZ-
ÖTVEN | SOLTÁRI, | A' *Francziai* Nóták | 's Versek fzerint | *Magyar*
Versekre | fordítottak 's ren- | deltettek | SZENTZI MOLNAR ALBERT
által. |

KOLOSVART | TELEGDÍ PÁP SAMUEL | által 1705. || [Fametszetű
keretben.] 2 Sam. 23 : 1. | *Dávid az Ifjai fia, a' Jákób Istenének felkentt*
Ki- | rállyá, gyönyörűséges ének szerző volt Izraelben. |

12° A—P₁₀ = 346 l., A' SOLTAROKRA IGAZITO | TÁBLA. | 3 sztlan lev.
Elöl: címlap, farkasfalvi Filiczki János verse, kegyes olvasóhoz 2 sztlan lev.

A fenti énekeskönyvnek csak 2 csonka példáját ismerjük.

1. A **debreczeni ev. ref. főiskola** példájában megvannak: a dicséretekből
és himnuszokból az L₂—S₄ ívjelzésű levelek (241—403. l.) + a mutató tábla (11 sztlan
l.); a zsoltár teljesen; végül: Egynéhány ékes mondások és intések a' | Szent Bibliá-
ból. |¹ 1 lev., Imádságok.² A₂—A₁₀ = 3—20. l.

2. Az **Erdélyi Nemzeti Múzeum** példája hiányosabb. A dicséretekből és
hymnuszokból csak az M₂—R₁₁ ívjelzésű levelek (265—403. l.) + a mutatótáblából 1
sztlan lev.; a zsoltárból is csak az első 2 sztlan lev. s az 1—170. lapok maradtak meg.

¹ Az 1680. kiadásban (RMK. I. 1265.) a Catechismus végén.

² Az 1680. kiadás címe: BUZGO HALA-ADASOK | és könyörgétek. |

100.

(*Pápa. XVII—XVIII. század.*)

[**Papí diploma.**]

Datae Papæ Anno Domini [1708] die [9] Mensis [Augusti].

E második egyleveles papi diploma szövege, utolsó sora kivételével, teljesen
megegyezik az 1663-ban kiállított diploma szövegével. Eredeti példáját nem ismerjük.
Szövegét I. **Tóth Ferencz** „Túl a Dunai püspökök élete (Győr. 1808.)“ cz. mun-
kája 148—149. lapjain.

Köblös Zoltán.

Az E. M. E. Brassóban tartandó IV. vándorgyűlésének sorrendje:

I. Június 7., vasárnap.

Délután 2 óra 9 perczkor megérkezés, elszállásolás.
A város megtekintése, kirándulás.
Este ismerkedés a Transsylvania külön éttermében.

II. Június 8., hétfő.

I. Megnyitó ülés délelőtt fél 11 órakor a régi tanácsház nagytermében:

1. Gróf ESTERHÁZY KÁLMÁN, az E. M. E. elnöke, megnyitja a vándorgyűlést.
2. Üdvözlések.
3. Dr. APÁTHY ISTVÁN egyetemi tanár: *A nemzetalkotó különbözőzésről,* általános fejlődéstani szempontból.
4. Dr. GYÁRFÁS J. TIHAMÉR főgimn. tanár: *A brassói ötvösség történetéből.*
5. Dr. LECHNER KÁROLY udv. tanácsos, egyetemi tanár: *A sugallásról* (szuggeszció).

Délután 1 órakor közebed a Vigadó nagytermében. —
Ebéd után a város megtekintése, kirándulás.

II. Este 8 órakor előadások a Vigadó nagytermében:

1. Dr. PÓSTA BÉLA egyetemi tanár: *Kolozsvári Márton és György Szent György-szobra* (képekkel).
2. Dr. CHOLNOKY JENŐ egyetemi tanár: *Mit beszélnek a Déli-Kárpátok a művelődés hajnaláról* (képekkel).

III. Június 9., kedd.

III. Délelőtt fél 11 órakor felolvasó ülés a régi tanácsház nagytermében:

1. TEUTSCH GYULA gyáros: *A bárzasági prehisztorikus telepekről.* Felolvassa *Mály István* pénzügyi titkár.
2. Dr. BIRÓ BALÁZS ügyvéd: *A perjogi rendszerek és a gyakorlati szempontok.*
3. Dr. BOKOR JÁNOS főreáliskolai tanár: *Boccacio életéből.*
4. Berekesztés.

IV. A vándorgyűlés tagjai megkoszorúzzák *Honterus* szobrát (beszédet mond dr. ERDÉLYI PÁL egyetemi és múzeumi könyvtárigazgató) és a Czenken levő *ezredévi emléket* (beszédet mond dr. SCHILLING LAJOS egyetemi tanár, az E. M. E. főtitkára). Ennek idejéről s a város megtekintéséről, kirándulásról a helyi bizottság részletes tájékoztatást ad ki.